

Financiële resultaten

Vitens is een financieel gezonde onderneming. We boekten in 2016 een bedrijfsresultaat van € 82,7 miljoen (2015: € 93,3 miljoen) en een nettoresultaat van € 48,5 miljoen (2015: € 55,4 miljoen). Dit resultaat wordt deels uitgekeerd aan de aandeelhouders en deels toegevoegd aan het eigen vermogen. Onze toegenomen solvabiliteit zorgt voor een gunstige financiële positie. Ook hebben we al jaren de laagste netto operationele kosten van de Nederlandse drinkwatersector én vanaf 2016 zelfs de laagste drinkwatertarieven. Dit hoofdstuk schetst de financiële onderbouwing van deze resultaten.

Hoofdstuk 3: Financiële resultaten

3.1	Kerncijfers	98	3.10	Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening	126
3.2	Toelichting op de resultaten	99	3.11	Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht	129
3.3	Geconsolideerde resultaten	102	3.12	Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening	130
3.4	Geconsolideerde jaarrekening	104	3.13	Enkelvoudige jaarrekening	136
3.5	Geconsolideerde winst- en verliesrekening en overig totaalresultaat	105	3.14	Toelichting op de enkelvoudige jaarrekening	138
3.6	Geconsolideerd kasstroomoverzicht	106	3.15	Overige gegevens	142
3.7	Geconsolideerd mutatieoverzicht eigen vermogen	107	3.16	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	143
3.8	Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening	108	3.17	Overzicht uitstaande aandelen	150
3.9	Toelichting op de geconsolideerde balans	117			

3.1 Kerncijfers

		2016	2015	2014	2013	2012
Klanten						
Aantal aansluitingen per 31 december (x 1.000)	aantal	2.550	2.531	2.497	2.487	2.479
Gemiddelde drinkwaterprijs per m ³ kleinverbruik	€	1,04	1,09	1,09	1,09	1,08
Verbruik per aansluiting kleinverbruik	m ³	110	110	109	112	112
Personeel						
Aantal medewerkers in vaste dienst per 31 december	aantal	1.399	1.383	1.403	1.402	1.406
Ondernemingsresultaten						
Totaal van de opbrengsten	mln €	384,3	390,7	388,9	385,6	386,0
Netto-omzet	mln €	349,4	356,9	353,8	352,4	351,8
Bedrijfsresultaat voor afschrijvingen (Ebitda)	mln €	176,2	186,1	180,7	179,2	171,9
Bedrijfsresultaat (Ebit)	mln €	82,7	93,3	77,6	80,4	74,1
Resultaat toe te rekenen aan aandeelhouders Vitens N.V.	mln €	48,5	55,4	42,1	39,3	29,6
Winstmarge	%	12,6	14,2	10,8	10,2	7,7
Rentedekking	getal	5,1	4,9	5,1	4,4	3,9
Eigen vermogen	mln €	489,1	471,7	421,2	438,3	386,1
Totaal vermogen	mln €	1.738,3	1.714,4	1.713,7	1.711,8	1.682,6
Totaal rentedragende schulden	mln €	976,7	992,6	1.027,6	1.043,4	1.044,6
Investeringen	mln €	100,1	102,3	106,8	116,1	106,2
Solvabiliteit	%	28,1	27,5	24,6	25,6	22,9
Weighted Average Cost of Capital (WACC)	%	4,8	5,1	4,6	4,8	4,5

		2016	2015	2014	2013	2012
Materiële vaste activa per aansluiting	€	656	661	666	665	661
Kosten per aansluiting ¹						
Operationele kosten	€	-	74	72	72	74
Belastingen	€	-	3	2	3	3
Afschrijvingen	€	-	36	40	38	39
Financieringslasten	€	-	14	15	16	17
Resultaat	€	-	19	15	15	12
Vermogenskosten	€	-	33	30	31	29
Totale kosten	€	-	146	144	144	145
Niet-financieel						
Productie en inkoop, exclusief engros	mln m ³	357,7	352,1	346,2	350,0	346,7
Levering aan klanten	mln m ³	337,2	330,0	325,1	329,7	329,8
Niet in rekening gebracht (NIRG)	%	5,7	6,3	6,1	6,3	5,9
Aantal actieve productiebedrijven	aantal	93	96	96	96	96

1. Berekend volgens Vewin-Benchmarkdefinities. Benchmarkgegevens over 2016 komen in september 2017 beschikbaar.

3.2 Toelichting op de resultaten

Financieel Beleid

Vitens heeft op basis van gewijzigde inzichten haar financieel beleid op onderdelen aangescherpt. Dit financieel beleid is goedgekeurd op de Aandeelhoudersvergadering van 24 november 2016. Het 'nieuwe' financieel beleid doet recht aan wet- en regelgeving (*compliance*), aan het belang van de klant en aandeelhouders en dient uitdagend, doch realistisch te zijn voor Vitens. Het belang van continuïteit staat in het 'nieuwe' financieel beleid bovenaan.

Continuïteit

De continuïteitsdoelstelling is verder aangescherpt: de solvabiliteit is vastgesteld op een eigen vermogen minimaal gelijk aan 30% van het balanstotaal en de omvang van de rentedragende schulden is gelijk of lager dan het voorgaande jaar.

Tarieven

Daarnaast is ook de tariefdoelstelling verder aangescherpt. Vitens streeft naar zo laag mogelijke drinkwatertarieven, onder voorwaarde dat aan de continuïteitsdoelstelling wordt voldaan. Uitgangspunt hierbij is een bedrijfsresultaat (EBIT) dat jaarlijks wordt begroot op het niveau van het vastgestelde maximaal toegestane WACC-percentage (*Weighted Average Cost of Capital*).

Dividend

De dividenddoelstelling blijft ongewijzigd. Vitens wil haar aandeelhouders een redelijk rendement geven over het ingebrachte vermogen:

- Het dividend wordt gerelateerd aan het nettoresultaat.
- Het bedrag aan dividend dat wordt uitgekeerd bedraagt minimaal 40% en maximaal 75% van het nettoresultaat. Relevant hierbij is de benodigde toevoeging aan de reserves om de continuïteit van de onderneming te waarborgen (ten behoeve van investeringen in vaste activa of het versterken van de solvabiliteit).
- Jaarlijks wordt, binnen deze kaders, een dividendvoorstel ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Commissarissen (RvC) en voor finale instemming aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Dit dividendvoorstel houdt rekening met de specifieke financiële omstandigheden van de onderneming.

Compliance

Binnen de drinkwatersector is sprake van een toenemende regulering, overeenkomstig maatschappelijke ontwikkelingen, op het gebied van transparantie. Transparantie gaat over openheid, verantwoording afleggen en toegankelijkheid.

In de Drinkwaterwet zijn, met ingang van 2011, belangrijke financiële kaders opgenomen voor tariefbeheersing en solvabiliteit. Zo is een maximum gesteld aan de vermogenskosten die door drinkwaterbedrijven aan de klant in rekening mogen worden gebracht (tariefbeheersing) en is een maximum gesteld aan het toegestane aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen (solvabiliteit). De minister stelt tweejaarlijks vóór 1 november beide financiële kaders vast voor de daaropvolgende twee kalenderjaren. Voor 2016 en 2017 is de gewogen gemiddelde kostenvoet vastgesteld op 4,2% (2014 en 2015: 4,8%) en een maximale toegestane solvabiliteit van 70%. Over 2016 is de gerealiseerde gemiddelde kostenvoet voor Vitens hoger uitgekomen dan de vastgestelde norm. Vitens zal als gevolg hiervan de 'overwinst 2016' in 2018 extra aan de klant teruggeven. De solvabiliteit is ultimo 2016 uitgekomen op 28,1% (2015: 27,5%).

Een ander aspect met betrekking tot tariefbeheersing betreft de transparantie van tarieven. In 2016 is door Vitens het bedrijfsverslag 2015 aangeleverd. Daarnaast is eind 2016 door Vitens de onderbouwing van de tarieven 2017 aan de toezichthouder Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en Autoriteit Consument en Markt (ACM) aangeleverd. Hierin is verdere invulling gegeven aan het kostprijsmodel wat inzicht biedt in toewijzing van kosten en onderliggende producten en diensten. In februari 2017 is het definitieve rapport inzake drinkwatertarieven 2016 van ILT/ ACM ontvangen. Uit dit rapport blijkt dat Vitens niet voldoet aan enkele voorwaarden zoals gesteld in het Drinkwaterbesluit. Wanneer dit niet bij de vaststelling van de drinkwatertarieven 2018 is verbeterd, kan een aanwijzing volgen. Een aantal voorgestelde verbeteringen zijn reeds doorgevoerd in de onderbouwing van de tarieven 2017; verdere aanscherping vindt plaats bij de tariefvaststelling voor 2018. Het gaat dan met name over een verdergaande transparantie tussen drinkwater- en niet-drinkwaterkosten, een nadere toelichting op individuele tarieven, en het beter zichtbaar maken op welke wijze gerealiseerde *efficiencies* doorwerken in de kosten en de drinkwatertarieven.

3.2 Toelichting op de resultaten

In 2016 heeft ILT, naast het toezicht op de tarieven, ook twee *reality checks* uitgevoerd naar *compliance* van de Drinkwaterwet en -regelgeving. Tijdens deze *reality checks* is een oordeel gevormd over de wijze waarop Vitens de naleving van wettelijke eisen heeft geborgd binnen haar organisatie. De *checks* hadden betrekking op het melden van normoverschrijdingen en de borging van het assetmanagement van het distributienet in het kwaliteitszorgsysteem. ILT heeft naar aanleiding hiervan bij het melden van normoverschrijdingen twee bevindingen met risicoclassificatie 'gering' geconstateerd.

De drinkwaterbedrijven zijn onder aanvoering van Vewin in 1997 gestart met een vrijwillige benchmark. Daarin vergelijken de drinkwaterbedrijven de onderlinge prestaties op het gebied van milieu, waterkwaliteit, dienstverlening en financiën. In de nieuwe Drinkwaterwet is deze vorm van prestatievergelijking eens in de drie jaar verplicht gesteld met ingang van 2012. In 2016 heeft de verplichte benchmark plaatsgevonden over het jaar 2015. Vitens is met een totaalbedrag aan kosten van € 146 per aansluiting (sectorgemiddelde: € 174) één van de goedkoopste drinkwaterbedrijven van Nederland. Wat betreft de operationele kosten is Vitens al jaren koploper met in 2015 € 74 per aansluiting (sectorgemiddelde: € 100). In 2017 zal op basis van de uitkomsten een verbeterplan worden aangeleverd bij de ILT.

Zowel NEN-EN-ISO 9001:2015 alsmede de recent gepubliceerde herziene Nederlandse Corporate Governance Code vereisen expliciete aandacht van de organisatie voor (integraal) risicomanagement. In 2016 is het beleid voor integraal risicomanagement opgesteld en vastgesteld. Tevens is het risicomanagementproces voor Financiële verslaggeving opgezet en geïmplementeerd. Voor 2017 staat de opzet en implementatie van het risicomanagementproces voor de risicocategorie *Compliance* gepland. Tevens zullen – als onderdeel van de strategische herijking – de belangrijkste risico's verbonden aan de strategie en de kernactiviteiten van Vitens worden geïnventariseerd en geanalyseerd, waarna de topbedrijfsrisico's opnieuw worden vastgesteld.

Overeenkomstig de wettelijke verplichting vanuit het Drinkwaterbesluit is het kwaliteitsmanagementsysteem van Vitens gecertificeerd tegen NEN-EN-ISO 9001. In 2016 heeft Vitens met succes een hercertificatie ondergaan met als doel om een nieuw ISO-certificaat voor de komende drie jaren (2017, 2018 en 2019) te ontvangen.

Het kwaliteitsmanagementsysteem van Vitens is met ingang van 1 januari 2017 tegen de nieuwste ISO-normering voor kwaliteitsmanagement gecertificeerd: NEN-EN-ISO 9001:2015. Ook het milieu- en arbomanagementsysteem zijn gecertificeerd volgens de meest recente normeringen. Uit de beoordeling van het kwaliteitsmanagementsysteem en uitgevoerde interne audits door de afdeling Audit & Advies blijkt dat diverse onderdelen van het systeem in het afgelopen jaar verder zijn verbeterd, waaronder de implementatie van de kern van het gemeenschappelijke besturingsmodel, de zogeheten *High Level Structure* (HLS). Hieruit is geconcludeerd dat het systeem in staat is om kansen voor verbetering te onderkennen en verbeteracties door te voeren.

Vanaf 1 januari 2016 is Vitens belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting, waar voorheen overheidsbedrijven slechts belastingplichtig waren in een uitzonderingssituatie. NV's zoals Vitens worden op basis van de wet geacht met hun gehele vermogen een onderneming te drijven. Begin 2017 is door Vewin met de Belastingdienst een vaststellingsovereenkomst overeengekomen waarin de uitgangspunten van de vennootschapsbelastingplicht overheidsbedrijven voor de drinkwatersector zijn opgenomen. De levering van drinkwater wordt in de vaststellingsovereenkomst beschouwd als een wettelijke activiteit op basis van de Drinkwaterwet, waarmee niet in concurrentie wordt getreden. Dit betekent dat hiervoor, onder bepaalde voorwaarden, de zogenoemde overheidstakenvrijstelling kan worden toegepast. Vitens voldoet aan deze voorwaarden, waardoor over de drinkwateractiviteiten geen vennootschapsbelasting is verschuldigd. Aanvullend is Vitens in overleg met de Belastingdienst over specifieke invulling van deze vennootschapsbelastingplicht. Met de informatie die op dit moment bekend is verwachten wij dat de vennootschapsbelastingdruk over 2016 nihil zal zijn.

Tarieven

Als gevolg van een permanente focus op het optimaliseren van de interne processen en gebruikmakend van aanwezige synergie- en schaalvoordelen is Vitens de afgelopen jaren in staat geweest om de drinkwatertarieven gelijk te houden en in 2016 zelfs te verlagen. Op basis van het meerjarenplan 2017-2019 zal Vitens haar consumententarief in 2017 gelijk houden. Dit geldt voor zowel de consumenten- als de zakelijke markt. Hierbij is de verwachting dat Vitens kan voldoen aan de maximale gewogen gemiddelde kostenvoet (WACC) van 4,2% over 2017.

3.2 Toelichting op de resultaten

Investerings

Over 2016 is voor een bedrag van € 100,1 miljoen (2015: € 102,3 miljoen) aan investeringen gerealiseerd. Belangrijke projecten die in 2016 zijn afgerond zijn de transportleiding Epe-Zutphen, het nieuwe productiebedrijf van Heek, het distributiegedeelte van productiebedrijf Nieuwegein, de renovatie van de reinwaterkelders in Enschede met bijbehorende gebiedsinrichting van de watertoren Hoog en Droog, en Proces Automatisering (waaronder PA ICT-beveiliging). Daarnaast heeft Vitens in 2016 flink geïnvesteerd in nieuwe aansluitingen (door aantrekking van de economie) en saneringen en reconstructies.

Voor 2017 is de verwachting dat het investeringsniveau op een vergelijkbaar niveau zal uitkomen. Belangrijke doorlopende investeringsprojecten in 2017 zijn onder meer sanering AC Apeldoorn (de eerste zeven clusters zijn gesaneerd in 2016), sanering AC Enschede (wijk Mekkelholt), zuivering van productiebedrijf Nieuwegein, en project BEEL (Beoordeling Externe Effecten Leidingen).

In 2016 is een drietal productiebedrijven buiten gebruik gesteld zijnde Productiebedrijf De Pol, Speuld en Zutphen.

Treasury

In 2016 heeft Vitens voor € 50 miljoen aan nieuwe leningen aangetrokken: twee leningen van elk € 25 miljoen, beide met een looptijd van tien jaar. Op bestaande leningen is een bedrag van € 104,6 miljoen afgelost. Als gevolg hiervan is het negatieve saldo op de rekening-courant positie gedaald met € 38,8 miljoen naar € 48,3 miljoen. Het totaal aan rentedragende verplichtingen (achtergestelde geldleningen, uitstaande leningen en kortlopende rentedragende verplichtingen) is in 2016 gedaald met € 15,9 miljoen naar € 976,7 miljoen (2015: € 992,6 miljoen).

Vitens heeft een leningenportefeuille ultimo 2016 van € 865,5 miljoen (2015: € 907,6 miljoen) (exclusief achtergestelde leningen). Bij de gewone bedrijfsuitoefening is in het verleden gebruik gemaakt van renteswaps (financiële instrumenten) om renterisico's door (grote) mutaties in de rente op de variabele leningenportefeuille te voorkomen. Deze instrumenten worden niet gebruikt voor speculatieve of handelsdoeleinden.

3.3 Geconsolideerde resultaten

Financieel gezien was 2016 voor Vitens wederom een uitstekend jaar. Hoewel Vitens haar tarieven heeft verlaagd, en de bedrijfskosten door inflatie zijn toegenomen, is het resultaat voor en na belastingen uitgekomen op € 48,5 miljoen. Dit is € 6,9 miljoen lager resultaat dan in 2015.

In 2016 werd water goedkoper voor de klant door de verlaging van het drinkwatertarief voor consumenten van € 0,68 naar € 0,63 per m³. De tarieven van belasting op leidingwater zijn in 2016 licht gestegen. Een vijftal gemeenten heft in 2016 precario op ondergrondse leidingen. Deze heffing wordt, via Vitens, in rekening gebracht bij de klanten in de betreffende gemeenten.

Vitens heeft als publieke onderneming een bijdrage te leveren aan het verlagen van de maatschappelijke kosten. Onze unieke positie als drinkwaterbedrijf met een natuurlijk monopolie brengt de verantwoordelijkheid met zich mee om het geld van klanten en publieke aandeelhouders op een verantwoorde wijze te besteden.

Omzet

Het waterverbruik over 2016 (337,2 miljoen m³) is aanzienlijk hoger uitgevallen dan in 2015 (330,0 miljoen m³). Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een hoger zakelijk verbruik, het effect van het schrikkeljaar, de warme septembermaand en het aantrekken van de economie wat resulteerde in een groei van het aantal aansluitingen. Het gemiddelde verbruik per aansluiting kleinverbruik is in 2016 gelijk gebleven met 2015: 110 m³. De netto-omzet van € 349,4 miljoen is lager uitgekomen dan in 2015 (€ 356,9 miljoen), mede door een verlaging van het drinkwatertarief voor consumenten.

De afgifte aan het net over 2016 is uitgekomen op het niveau van 357,7 miljoen m³ (2015: 352,1 miljoen m³). Het 'Niet In Rekening Gebracht' percentage (NIRG) komt daarmee voorlopig uit op 5,7% en is daarmee lager dan het definitieve NIRG-percentage over 2015.

De overige omzet is in 2016 met € 1,1 miljoen gestegen tot € 34,9 miljoen (2015: € 33,8 miljoen).

Bedrijfskosten

Het saldo van de bedrijfskosten is ten opzichte van 2015 gestegen met € 4,2 miljoen naar € 301,6 miljoen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een stijging van de energiekosten van € 4,1 miljoen (2015: € 5,3 miljoen vrijval energiebelasting) en hogere facilitaire kosten van € 1,3 miljoen.

Afschrijvingen

De afschrijvingen zijn in 2016 licht gestegen naar € 93,5 miljoen (2015: € 92,8 miljoen). Naast de reguliere afschrijvingen heeft Vitens € 4,1 miljoen aan reële-waardemutaties (2015: € 4,0 miljoen) en € 1,1 miljoen aan bijzondere waardeverminderingen verantwoord (2015: € 0,8 miljoen). De reële-waardemutaties hebben betrekking op afwaardering van kantoorgebouwen (€ 3,8 miljoen) en gronden (€ 0,3 miljoen). De bijzondere waardeverminderingen (€ 1,1 miljoen) hebben voornamelijk betrekking op verdragingschade van lopende projecten.

Bedrijfsresultaat

Het bedrijfsresultaat over 2016 bedraagt € 82,7 miljoen (2015: € 93,3 miljoen).

Financiële baten en lasten

Het saldo financiële baten en lasten is in 2016 gedaald naar € 34,4 miljoen (2015: € 38 miljoen). Dit wordt veroorzaakt door de lage markttrente in 2016 en afname van de rentedragende verplichtingen. Daarnaast heeft Vitens in 2015 een extra last moeten nemen voor concessie-uitkeringen van € 1,7 miljoen. Vitens heeft in 2016 twee nieuwe leningen aangetrokken met een looptijd van tien jaar (€ 50 miljoen). De renteniveaus zijn voor 80% (2015: 83%) van het vreemd vermogen gefixeerd voor meerdere jaren. Dit geeft stabiliteit in de rentekosten over de jaren en vermindert de invloed van schommelingen in de markttrente.

Resultaat toe te rekenen aan aandeelhouders

Het nettoresultaat toe te rekenen aan aandeelhouders van Vitens bedraagt in 2016 € 48,5 miljoen (2015: € 55,4 miljoen).

3.3 Geconsolideerde resultaten

Eigen vermogen

Het eigen vermogen stijgt in 2016 met € 17,4 miljoen naar € 489,1 miljoen. De stijging wordt veroorzaakt door toevoeging van het resultaat 2016 (€ 48,5 miljoen), het in 2016 uitgekeerd dividend over boekjaar 2015 (-/- € 22,1 miljoen) en een daling van de afdekkingsreserve als gevolg van een daling van de waarde van de derivaten (-/- € 9,0 miljoen).

De afdekkingsreserve voor ongerealiseerde aanpassingen in de reële waarde van financiële instrumenten als gevolg van toepassing van *cash flow hedge accounting* daalt in 2016 als gevolg van een lagere markttrente met € 9 miljoen naar een negatieve waarde van € 98,3 miljoen (2015: € 89,3 miljoen).

De solvabiliteit (eigen vermogen) komt per 31 december 2016 uit op 28,1% (2015: 27,5%) en nadert daarmee de doelstelling van 30% zoals geformuleerd in het aangescherpte financieel beleid.

Na vaststelling van het voorstel voor winstbestemming zal over 2016 € 29,1 miljoen worden toegevoegd aan de reserves en een gewoon dividend van € 19,4 miljoen worden uitgekeerd, na behandeling van het dividendbesluit in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Dit voorstel is nog niet in de jaarrekening verwerkt.

Kasstroom/ financiering

De kasstroom uit operationele activiteiten is € 121,4 miljoen (2015: € 137,4 miljoen) en is ruim toereikend om de investeringsactiviteiten (inclusief bijdragen derden) van € 85,6 miljoen (2015: € 89,5 miljoen) te financieren en het dividend uit te keren. Dit maakte het opnieuw mogelijk af te lossen op de rentedragende schulden. In 2016 is voor € 50 miljoen aan nieuwe leningen aangetrokken (2015: € 50 miljoen) en voor € 104,6 miljoen op bestaande leningen afgelost (2015: € 39,6 miljoen). Hierdoor steeg het saldo rekening-courant ultimo 2016 met € 38,8 miljoen naar € 48,3 miljoen negatief. Daarnaast wordt de stijging veroorzaakt door een toename van het werkkapitaal (€ 17,1 miljoen), voornamelijk als gevolg van de stijging van de handels- en overige vorderingen als gevolg van problemen met automatische incasso eind 2016 (opgelost begin 2017). Per saldo dalen de rentedragende schulden in 2016 met € 15,9 miljoen naar € 976,7 miljoen per 31 december 2016.

3.4 Geconsolideerde jaarrekening

Geconsolideerde balans per 31 december

Activa

	In miljoenen euro's	31-12-2016	31-12-2015
Vaste activa			
[1] Materiële vaste activa	1.672,5		1.673,1
[2] Geassocieerde deelnemingen en joint ventures	5,3		5,1
[3] Overige financiële activa	2,8		4,9
		1.680,6	1.683,1
Vlottende activa			
[4] Handels- en overige vorderingen	50,9		31,3
[5] Vaste activa aangehouden voor verkoop	6,8		-
		57,7	31,3
Totaal activa		1.738,3	1.714,4

Passiva

	In miljoenen euro's	31-12-2016	31-12-2015
[6] Eigen vermogen			
Aandelenkapitaal	5,8		5,8
Agioreserve	147,2		147,2
Afdekkingsreserve	-98,3		-89,3
Overige reserves	385,9		352,6
Resultaat boekjaar	48,5		55,4
Totaal eigen vermogen		489,1	471,7
Verplichtingen			
Langlopende verplichtingen			
[7] Egalisatierekening bijdragen van derden	61,8		50,6
[8] Achtergestelde geldleningen	50,3		62,9
[9] Langlopende geldleningen	833,1		815,5
[10] Derivaten	98,3		89,3
[11] Voorzieningen personeelsbeloningen	4,7		6,5
[12] Overige voorzieningen	0,3		1,2
		1.048,5	1.026,0
[13] Kortlopende verplichtingen			
Handelsschulden en overige te betalen posten	100,6		158,3
Belastingverplichtingen	13,9		13,5
Rentedragende verplichtingen	48,3		9,5
Korte termijn personeelsbeloningen	28,3		26,7
Overlopende passiva	9,6		8,7
		200,7	216,7
Totaal passiva		1.738,3	1.714,4

Noten in de linkermarge van tabellen verwijzen naar de toelichting in § 3.9.

3.5 Geconsolideerde winst- en verliesrekening en overig totaalresultaat

In miljoenen euro's		2016	2015
[15]	Netto-omzet uit hoofde van levering van goederen en diensten	349,4	356,9
[16]	Overige omzet	34,9	33,8
	Totaal bedrijfsopbrengsten uit doorlopende bedrijfsactiviteiten	384,3	390,7
	Bedrijfskosten		
[17]	Kosten uitbesteed werk en inhuur personeel	29,1	28,7
	Grondwaterbelastingen en -heffingen	5,0	4,8
[18]	Overige kosten	91,7	85,2
[19]	Personeelskosten	82,3	85,9
[20]	Afschrijvingen, reële-waardemutaties en bijzondere waardevermindering van materiële vaste activa	93,5	92,8
	Totaal bedrijfskosten	301,6	297,4
	Bedrijfsresultaat	82,7	93,3
[21]	Financiële lasten	-34,4	-38,0
[22]	Aandeel in resultaat in geassocieerde deelnemingen en joint ventures	0,2	0,1
		-34,2	-37,9
	Resultaat voor belastingen	48,5	55,4
[23]	Belastingen	-	-
	Resultaat na belastingen	48,5	55,4
	Waarvan:		
	Resultaat toe te rekenen aan aandeelhouders van Vitens	48,5	55,4

Geconsolideerd overzicht van overig totaal resultaat

In miljoenen euro's	2016	2015
Resultaat na belastingen	48,5	55,4
Mutatie in effectief dekkende rentederivaten	-9,0	12,0
Totaalresultaat	39,5	67,4
Waarvan:		
Resultaat toe te rekenen aan aandeelhouders van Vitens	39,5	67,4

Noten in de linkermarge van tabellen verwijzen naar de toelichting in § 3.10.

Het is niet de verwachting dat de mutaties in effectief dekkende rentederivaten in de toekomst zullen worden geherclassificeerd naar de winst- en verliesrekening.

3.6 Geconsolideerd kasstroomoverzicht

[24] Geconsolideerd kasstroomoverzicht

In miljoenen euro's		2016	2015
	Resultaat na belastingen	48,5	55,4
	Aanpassingen voor:		
[21]	Financiële lasten	34,4	38,0
[20]	Afschrijvingen, reële-waardemutaties en bijzondere waardevermindering van materiële vaste activa	92,9	91,9
[7]	Amortisatie egalisatierekening bijdragen van derden	-1,8	-1,5
[11,12]	Dotatie/ vrijval voorzieningen	0,2	-2,2
[3]	Overige mutaties financiële vaste activa	-0,2	0,1
		125,5	126,3
	Veranderingen in werkkapitaal:		
[5]	Handels- en overige vorderingen	-19,4	4,7
	Handelsschulden en overlopende passiva	2,3	-1,0
		-17,1	3,7
[11,12]	Onttrekkingen voorzieningen	-2,2	-7,7
[24]	Kasstroom uit operationele bedrijfsactiviteiten	154,7	177,7
	Betaalde rente	-33,3	-40,3
	Kasstroom uit operationele activiteiten	121,4	137,4

In miljoenen euro's		2016	2015
[1,21]	Investerings in materiële vaste activa	-99,0	-100,0
[1,20]	Desinvesteringen	0,4	0,6
[7]	Ontvangsten egalisatierekening bijdragen van derden	13,0	9,9
	Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-85,6	-89,5
[9]	Opgenomen langlopende geldleningen	50,0	50,0
[9]	Aflossingen langlopende geldleningen	-92,0	-27,1
[8]	Aflossingen achtergestelde geldleningen	-12,6	-12,5
[3]	Ontvangen aflossingen op leningen	2,1	2,8
[6]	Betaald dividend	-22,1	-16,8
[3]	Ontvangen van deelnemingen	-	0,7
	Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-74,6	-2,9
	Nettokasstroom	-38,8	45,0
	Rentedragende verplichtingen per 1 januari	-9,5	-54,5
	Rentedragende verplichtingen per 31 december	-48,3	-9,5
	Mutatie rentedragende verplichtingen	-38,8	45,0

3.7 Geconsolideerd mutatieoverzicht eigen vermogen

In miljoenen euro's	Aandelen- kapitaal	Agioreserve gewoon kapitaal	Herwaarde- ringsreserve ¹	Afdekkings- reserve ²	Overige reserves ²	Resultaat boekjaar	Eigen vermogen toe te rekenen aan aandeel- houders van Vitens
Per 1 januari 2015	5,8	147,2	0,1	-101,3	327,3	42,1	421,2
Resultaat boekjaar 2015	-	-	-	-	-	55,4	55,4
Overig totaal resultaat 2015	-	-	-	12,0	-	-	12,0
Totaal resultaat 2015	-	-	-	12,0	-	55,4	67,4
Bestemming resultaat 2014	-	-	-	-	42,1	-42,1	-
Vrijval herwaarderingsreserve	-	-	-0,1	-	-	-	-0,1
Dividenduitkering gewone aandelen	-	-	-	-	-16,8	-	-16,8
Per 31 december 2015	5,8	147,2	-	-89,3	352,6	55,4	471,7
Resultaat boekjaar 2016	-	-	-	-	-	48,5	48,5
Overig totaal resultaat 2016	-	-	-	-9,0	-	-	-9,0
Totaal resultaat 2016	-	-	-	-9,0	-	48,5	39,5
Bestemming resultaat 2015	-	-	-	-	55,4	-55,4	-
Dividenduitkering gewone aandelen	-	-	-	-	-22,1	-	-22,1
Per 31 december 2016	5,8	147,2	-	-98,3	385,9	48,5	489,1

1. De herwaarderingsreserve heeft betrekking op de herwaardering van dienstwoningen. De reserve is ultimo 2016 nihil (2015: nihil).

2. Het saldo van de overige reserves en de negatieve afdekkingsreserve is vrij uitkeerbaar.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Algemeen

Vitens is een naamloze vennootschap die statutair gevestigd is in Zwolle, kantoorhoudende te Oude Veerweg 1, 8019 BE Zwolle, en waarvan de aandelen worden gehouden door gemeenten en provincies in haar verzorgingsgebied. De belangrijkste activiteiten van Vitens zijn het oppompen van grondwater, het zuiveringsproces hiervan en de distributie van drinkwater.

Deze jaarrekening 2016 is op 22 maart 2017 ondertekend door de directie en door de Raad van Commissarissen. De Raad van Commissarissen zal de jaarrekening ter vaststelling voorleggen aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders op 21 april 2017.

IFRS

De jaarrekening van Vitens is opgesteld op basis van de *International Financial Reporting Standards* (IFRS), zoals aanvaard door de Europese Unie (EU). IFRS omvat zowel de IFRS-standaarden als de *International Accounting Standards* die door de *International Accounting Standards Board* (IASB) zijn uitgebracht, en de interpretaties van IFRS- en IAS-standaarden, uitgebracht door het *International Financial Reporting Interpretations Committee* (IFRIC), respectievelijk het *Standing Interpretations Committee* (SIC).

De belangrijkste grondslagen voor waardering en resultaatbepaling die zijn gehanteerd bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening worden hierna beschreven. Het historische kostenprincipe wordt gehanteerd. In afwijking hiervan geldt dat bepaalde activa en verplichtingen, met name dienstwoningen, kantoorgebouwen, vaste activa aangehouden voor verkoop en derivaten, tegen reële waarde worden gewaardeerd. Tenzij anders vermeld, zijn deze waarderinggrondslagen consistent toegepast voor alle boekjaren die in deze jaarrekening zijn opgenomen. De jaarrekening is gepresenteerd in miljoenen euro's (functionele en presentatie valuta) en afgerond naar het dichtstbijzijnde getal.

Nieuwe en/ of gewijzigde IFRS-standaarden

De *International Accounting Standards Board* (IASB) en de *International Financial Reporting Interpretations Committee* (IFRIC) hebben in 2016 geen nieuwe en/ of

gewijzigde standaarden en interpretaties uitgebracht, die vanaf boekjaar 2016 van toepassing zijn voor Vitens.

Enkele nieuwe standaarden en wijzigingen op standaarden en interpretaties zijn effectief voor boekjaren die beginnen na 1 januari 2016, en zijn niet toegepast bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening. Onderstaande standaarden en interpretaties zullen mogelijk impact hebben op de geconsolideerde jaarrekening van Vitens. De impact hiervan wordt nog onderzocht:

- IFRS 16 Leases. Dit betreft *on balance* verwerking van alle leases, van kracht voor boekjaren vanaf 1 januari 2019.
- IFRS 9 Financiële instrumenten. Dit betreft een vereenvoudiging van waarderingsmodellen van financiële vaste activa, van kracht voor boekjaren vanaf 1 januari 2018.
- IFRS 15 Omzet als gevolg van contracten met klanten. Deze standaard bepaalt het principe van omzetting bij contracten met klanten volgens een vijfstappenplan en vervangt IAS 18 en IAS 11, de standaard is effectief vanaf 1 januari 2017.

Grondslagen voor de consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening staan de financiële gegevens van Vitens en haar groepsmaatschappijen, waarin Vitens direct of indirect een beslissende invloed uitoefent op het zakelijke en financiële beleid. De activa, passiva en de resultaten van deze groepsmaatschappijen worden volledig in de consolidatie opgenomen. In het geval dat het belang in de geconsolideerde vennootschap minder dan 100% bedraagt, wordt een aandeel van derden in het eigen vermogen en in het resultaat opgenomen. De resultaten van de groepsmaatschappijen die in de loop van het boekjaar zijn verworven of afgestoten, worden in de geconsolideerde winst- en verliesrekening opgenomen vanaf de datum van toetreding tot de groep respectievelijk tot de datum van afstoting. De grondslagen voor de balans en resultaatbepaling, alsmede het boekjaar, van de groepsmaatschappijen zijn overeenkomstig aan die van Vitens. Belangen in geassocieerde deelnemingen en joint ventures worden niet betrokken in de consolidatie.

Intercompany-transacties, balansposten en ongerealiseerde winsten op transacties tussen groepsmaatschappijen worden geëlimineerd.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Materiële vaste activa

De post materiële vaste activa is onderverdeeld in de volgende categorieën:

- Bedrijfsgebouwen en terreinen.
- Kantoorgebouwen.
- Dienstwoningen.
- Machines en installaties.
- Leidingen.
- Andere vaste bedrijfsmiddelen.
- Werken in uitvoering.
- Grond- en hulpstoffen (voorraden).

Bedrijfsgebouwen en terreinen, machines en installaties, leidingen, en andere vaste bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of de vervaardigingsprijs. Als eerste waardering bij toepassingen van IFRS (2006) heeft waardering tegen reële waarde plaatsgevonden. Deze reële waarde wordt verondersteld als *'deemed cost'* waarbij afschrijvingen jaarlijks in mindering worden gebracht.

Kantoorgebouwen worden gewaardeerd volgens de reële waardemethode in overeenstemming met IAS 16.31. Correcties voor een lagere reële waarde van de kantoorgebouwen worden in eerste instantie in mindering gebracht op een positieve herwaarderingsreserve en het meerdere wordt rechtstreeks ten laste van de winst- en verliesrekening verantwoord. Aanpassingen naar een hogere waardering van de kantoorgebouwen worden voor zover zij een aanpassing zijn op in eerdere jaren verantwoorde afwaarderingen ten gunste van de winst- en verliesrekening verantwoord; de resterende aanpassing van de herwaardering wordt verantwoord in een herwaarderingsreserve. Taxaties van kantoorgebouwen vinden periodiek plaats.

Dienstwoningen zijn woningen die staan op waterwingebieden van Vitens en worden verhuurd tegen marktconforme huurprijzen aan (ex-)Vitens medewerkers. Vitens merkt deze woningen aan als materieel vast actief in overeenstemming met IAS 16, waarbij waardering plaatsvindt tegen reële waarde en mutaties in het eigen vermogen worden verantwoord (herwaarderingsreserve). De reële waarde wordt onder andere

afgeleid van de WOZ-waarde. Voor de ongerealiseerde waardewijzigingen wordt een herwaarderingsreserve gevormd.

Investeringen gedurende het boekjaar worden gewaardeerd tegen de aanschaffingsprijs verminderd met eventueel verkregen subsidies en overige bijdragen. Onder aanschaffingsprijs wordt verstaan de verkrijgingsprijs, hetzij de vervaardigingsprijs, hetzij waardering op reële waarde in de situatie van overgenomen vennootschappen. De kostprijs van zelfvervaardigde activa bestaat uit directe kosten van vervaardiging en toeslagen voor indirecte productiekosten.

Materiële vaste activa worden afgeschreven op basis van de lineaire methode over de verwachte gebruiksduur van de verschillende componenten waaruit het betrokken actief bestaat. De afschrijving start op moment van ingebruikname van de betreffende activa.

Gebruiksduur activa

De gebruiksduren van de componenten waaruit de activacategorieën bestaan, zijn als volgt opgebouwd:

- Bedrijfsgebouwen veertig jaar, terreinvoorzieningen vijftien jaar, en terreinen (grond) worden niet afgeschreven.
- Kantoorgebouwen en dienstwoningen veertig jaar.
- Productielocaties civieltechnisch veertig jaar, elektrotechnisch en werktuigbouwkundig vijftien jaar.
- Overige machines en installaties vijftien jaar.
- Leidingen: hoofdleidingen vijftig jaar, en aansluitleidingen 33^{1/3} jaar.
- Andere vaste bedrijfsmiddelen drie tot vijf jaar.
- Werken in uitvoering worden niet afgeschreven.
- Grond- en hulpstoffen (voorraden) worden niet afgeschreven.

De verwachte gebruiksduur, de restwaarde en afschrijvingsmethoden worden jaarlijks geëvalueerd en indien nodig aangepast. Winsten of verliezen bij afstoting worden bepaald aan de hand van de opbrengsten en de op moment van afstoting geldende boekwaarde.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Toerekening van rentekosten vindt plaats in overeenstemming met IAS 23 aan projecten in aanbouw. Rentekosten worden toegerekend aan projecten die gestart zijn na 1 januari 2009 met een verwachte looptijd langer dan twaalf maanden en een verwacht investeringsbedrag groter dan € 1 miljoen. Toerekening van de rentekosten vindt plaats op basis van de gewogen gemiddelde rente over de rentedragende schulden (2016: 3,65%; 2015: 3,75%).

De voorraden zijn gewaardeerd tegen actuele waarde (laatst bekende inkoopprijs) onder aftrek van een voorziening voor incurantheid.

Bijzondere waardeverminderingen vaste activa

Indien omstandigheden hiertoe aanleiding geven, wordt vastgesteld of sprake is van bijzondere waardevermindering van materiële vaste activa. Indien dergelijke aanwijzingen bestaan, wordt een schatting gemaakt van de realiseerbare waarde van deze activa. Voor de activa is de realiseerbare waarde gelijk aan de hoogste van de reële waarde minus verkoopkosten of de bedrijfswaarde. De bedrijfswaarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de geschatte toekomstige kasstromen.

Het bedrag van de afwaardering wordt ten laste gebracht van de winst- en verliesrekening en zichtbaar in noot [20] afschrijvingen. Nadat een verlies wegens bijzondere waardevermindering is verwerkt, wordt de jaarlijkse afschrijving aangepast aan de herziene boekwaarde verminderd met de restwaarde.

Indien het bedrag van de afwaardering groter is dan de boekwaarde van het actief, moet worden bezien of een voorziening op basis van verplichtingen moet worden gevormd.

In 2015 en 2016 heeft het management aanwijzingen voor mogelijke bijzondere waardeverminderingen geïdentificeerd. Als gevolg hiervan heeft in 2015 en 2016 bijzondere waardevermindering plaatsgevonden op een aantal gronden, procesautomatisering en vertragingsschade lopende projecten.

Geassocieerde deelnemingen en joint ventures

Geassocieerde deelnemingen zijn die entiteiten waar Vitens, direct of indirect, invloed

van betekenis uitoefent op het financiële en operationele beleid, maar waar Vitens geen beslissende zeggenschap over heeft. Over het algemeen is hier sprake van als Vitens tussen de 20% en 50% van de stemrechten kan uitoefenen. Geassocieerde deelnemingen worden bij verwerving gewaardeerd tegen kostprijs (zijnde de reële waarde) en vanaf dat moment worden waardemutaties van de geassocieerde deelnemingen direct opgenomen in de winst- en verliesrekening (*equity* methode).

Joint ventures zijn overeenkomsten waarbij Vitens, tezamen met een of meerdere partijen, activiteiten uitvoert waarbij alle partijen gezamenlijk de zeggenschap uitoefenen. Investerings in geassocieerde deelnemingen waarop Vitens invloed van betekenis uitoefent en belangen in joint ventures worden gewaardeerd volgens de *equity* methode. De boekwaarde van de geassocieerde deelneming of de joint venture omvat de *goodwill* die bij de overname is betaald en het aandeel van Vitens in de wijzigingen in het eigen vermogen van de geassocieerde deelneming, respectievelijk joint venture na het moment van overname.

Overige financiële activa

De overige financiële activa betreffen verstrekte leningen en vorderingen, en zijn gewaardeerd tegen gearmorteerde kostprijs verminderd met eventuele bijzondere waardeverminderingen.

Derivaten

Bij de gewone bedrijfsuitoefening wordt gebruik gemaakt van derivaten (financiële instrumenten) om renterisico's te beperken. Het doel van dit beheer is de invloed van veranderingen in rentetarieven op de resultaten te beperken. Rentederivaten worden gebruikt om de leningenportefeuille te sturen op het gewenste risicoprofiel en worden niet gebruikt voor speculatieve of handelsdoeleinden. Deze rentederivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde vanaf het moment dat het contract is afgesloten (*trade date*). De reële waarde is een resultante van de ontwikkelingen van de marktrente en de vastgestelde rente van het onderliggende derivaat. Veranderingen in de reële waarde van derivaten worden standaard verantwoord in de winst- en verliesrekening. De afgesloten rentederivaten worden aangemerkt als 'hedge-instrumenten'.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Vitens hanteert onderstaande waarderingshiërarchie:

- Niveau 1: genoteerde (niet-aangepaste) koersen op actieve markten voor identieke activa of verplichtingen.
- Niveau 2: overige methoden waarbij alle variabelen een significant effect op de verwerkte reële waarde hebben en direct of indirect waarneembaar zijn.
- Niveau 3: methoden waarbij variabelen worden gehanteerd die een significant effect hebben op de verwerkte reële waarde, doch niet zijn gebaseerd op waarneembare marktgegevens.

De derivaten zijn in de waarderingshiërarchie gewaardeerd op de niveau 2 methode, waarbij variabelen met een significant effect op de verwerkte reële waarde direct of indirect waarneembaar zijn. Vitens hanteert een netto contante waardeberekening, rekening houdend met kredietrisico. Relevante variabelen die van toepassing zijn voor waardering derivaten betreffen (i) contante waarden van rentebetalingen; en (ii) geprognoseerde rentecurves.

Door toepassing van rentederivaten wordt een vaste *cash outflow* gerealiseerd. Vitens betaalt vastrentend op het derivaat, terwijl de betaalde korte termijnrente op *roll-over* leningen wordt betaald uit de ontvangst van de korte rente op het derivaat.

Een hedge wordt geacht effectief te zijn indien, vanaf het begin en gedurende de looptijd van de hedge-relatie, verwacht wordt dat veranderingen van de cashflows van het gehedgde item vrijwel volledig worden afgedekt door veranderingen in de cashflows van het hedge-instrument. Is dit het geval, dan worden de schommelingen in de reële waarde van de derivaten ten gunste/ ten laste van de afdekkingsreserve (eigen vermogen) verantwoord (hedge accounting). Indien het derivaat zich niet langer kwalificeert als hedge-instrument worden de schommelingen in de reële waarde ten gunste/ ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht.

Bijzondere waardeverminderingen financiële vaste activa

Voor financiële instrumenten beoordeelt de vennootschap op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn voor bijzondere waardeverminderingen van een financieel actief of een groep van financiële activa. Bij objectieve aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen bepaalt de vennootschap de omvang van het verlies uit hoofde van de bijzondere waardeverminderingen, en verwerkt dit direct in de winst- en verliesrekening.

Bij financiële activa die gewaardeerd zijn tegen geamortiseerde kostprijs wordt de omvang van de bijzondere waardevermindering bepaald als het verschil tussen de boekwaarde van het actief en de best mogelijke schatting van de toekomstige kasstromen, contant gemaakt tegen de effectieve rentevoet van het financiële actief zoals die is bepaald bij de eerste verwerking van het instrument. Het waardeverminderingsverlies dat daarvoor opgenomen was, dient te worden teruggenomen indien de afname van de waardevermindering verband houdt met een objectieve gebeurtenis na afboeking. De terugname wordt beperkt tot maximaal het bedrag dat nodig is om het actief te waarderen op de geamortiseerde kostprijs op het moment van de terugname, als geen sprake geweest zou zijn van een bijzondere waardevermindering. Het teruggenomen verlies wordt verwerkt in de winst- en verliesrekening.

Waarderingen tegen reële waarde

Vitens hanteert onderstaande waarderingshiërarchie voor het bepalen van de reële waarde:

- Niveau 1: genoteerde (niet-aangepaste) koersen op actieve markten voor identieke activa of verplichtingen.
- Niveau 2: overige methoden waarbij alle variabelen een significant effect hebben op de verwerkte reële waarde en direct of indirect waarneembaar zijn.
- Niveau 3: methoden waarbij variabelen worden gehanteerd die een significant effect hebben op de verwerkte reële waarde, doch niet zijn gebaseerd op waarneembare marktgegevens.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

In onderstaande tabel zijn de financiële activa en verplichtingen opgenomen die worden gewaardeerd tegen reële waarde. Zie voor de toelichting van kantoorgebouwen en dienstwoningen die worden gewaardeerd tegen reële waarde de toelichting bij de grondslag 'materiële vaste activa.' De toelichting bij derivaten die worden gewaardeerd tegen reële waarde staat bij de grondslag van 'Derivaten'.

Waarderingen tegen reële waarde per 31-12-2016 in miljoenen euro's	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Activa				
Kantoorgebouwen	-	21,5	-	21,5
Dienstwoningen	-	-	4,9	4,9
Vaste activa aangehouden voor verkoop	-	6,8	-	6,8
Totaal activa	-	28,3	4,9	33,2
Passiva				
Derivaten	-	98,3	-	98,3
Totaal passiva	-	98,3	-	98,3

Waarderingen tegen reële waarde per 31-12-2015 in miljoenen euro's	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Activa				
Kantoorgebouwen	-	32,9	-	32,9
Dienstwoningen	-	-	4,9	4,9
Totaal activa	-	32,9	4,9	37,8
Passiva				
Derivaten	-	89,3	-	89,3
Totaal passiva	-	89,3	-	89,3

Handels- en overige vorderingen

Handels- en overige vorderingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van een waardecorrectie in verband met mogelijke oninbaarheid. Saldering en presentatie van handels- en overige vorderingen op, en ontvangen voorschotten van, verbruikers vindt plaats op basis van afrekgroepen: een

groeperingsmethodiek van klanten op basis van in de tijd gespreide meteropnames ter bepaling van het te factureren waterverbruik. Handels- en overige vorderingen worden niet langer opgenomen als de gelden zijn ontvangen of als oninbaarheid is vastgesteld.

Vaste activa aangehouden voor verkoop

Vaste activa die worden aangehouden voor verkoop, alsmede verplichtingen die daaraan zijn toe te wijzen, worden separaat getoond op de balans. Activa worden als zodanig aangemerkt indien Vitens zich heeft gecommitteerd het betrokken actief te verkopen, het verkoopproces in gang is gezet en de vermoedelijke verkoop binnen een jaar is gerealiseerd. Op deze activa wordt niet meer afgeschreven en vindt afwaardering plaats naar reële waarde, verminderd met de verwachte verkoopkosten indien deze waarde lager is dan de boekwaarde.

Liquide middelen

De post liquide middelen bestaat uit banktegoeden en contanten en wordt gewaardeerd tegen reële waarde, hetgeen overeenkomt met de nominale waarde. Schulden aan bankinstellingen worden verantwoord onder de rentedragende verplichtingen.

Egalisatierekening bijdragen van derden

De egalisatierekening bijdragen van derden wordt overeenkomstig IFRIC 18 gewaardeerd tegen de van derden ontvangen bijdragen in aanleg van aansluitleidingen verminderd met amortisaties. De amortisatie van de egalisatierekening vindt plaats in 33^{1/3} jaar en is gelijkgesteld aan de afschrijvingstermijn van de investeringen in aansluitleidingen. De jaarlijkse amortisatie wordt verantwoord onder de overige omzet.

Rentedragende verplichtingen

De rentedragende verplichtingen zijn bij opname gewaardeerd tegen reële waarde onder aftrek van transactiekosten. Vervolgens vindt waardering plaats tegen geamortiseerde kostprijs met behulp van de effectieve rentemethode. De binnen een jaar vervallende aflossingsverplichtingen van de langlopende verplichtingen worden gepresenteerd onder de kortlopende verplichtingen.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Voorzieningen personeelsbeloningen

De reorganisatievoorziening is gevormd ter dekking van de verplichtingen uit het sociaal plan. De kosten die voortvloeien uit het sociaal plan komen voort uit de kosten die gemoeid zijn met herplaatsing van boventallige medewerkers. De berekening is gebaseerd op het aantal boventalligen met daarbij totale loonkosten, een reële benadering van de (gemiddelde) leeftijd en de te verwachten begeleidingsperiode.

De jubileumvoorziening is gevormd ten behoeve van toekomstige jubileumuitkeringen en is actuarieel berekend. Hierbij is rekening gehouden met de overlevingstabel 2012 voor mannen en vrouwen, toekomstig personeelsverloop en salarisstijgingen.

De voorzieningen personeelsbeloningen zijn contant gemaakt tegen een nominale rekenrente van 3,65% (2015: 3,75%).

Het kortlopend deel van de voorziening personeelsbeloningen wordt verantwoord onder de kortlopende verplichtingen.

Overige voorzieningen

Genoemde voorzieningen worden gevormd indien:

- Per balansdatum een juridisch afdwingbare en/ of feitelijke verplichting bestaat die voortvloeit uit gebeurtenissen vóór de balansdatum.
- Het aannemelijk is dat een uitstroom van middelen zal plaatsvinden om de verplichting af te wikkelen.
- Een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de verplichting.

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting nodig zijn, tenzij het effect van de tijds waarde van geld significant is. In dat geval wordt de voorziening gewaardeerd tegen contante waarde.

Het kortlopend deel van de overige voorzieningen wordt verantwoord onder de kortlopende verplichtingen.

Collectieve regelingen

Vitens kent een Pensioen- en Flexibele Uittredingsregeling voor huidige en voormalige

werknemers. De pensioenen zijn ondergebracht bij Stichting Pensioenfonds ABP en de Flexibele Uittreding bij Stichting Flexibel Uittreden Nutsbedrijven en is daarmee indirect ondergebracht bij het Pensioenfonds ABP. Het betreffen collectieve regelingen waarbij meerdere werkgevers zijn aangesloten en zijn in wezen toegezegd-pensioenregelingen, waarbij de pensioenuitkering gebaseerd is op de lengte van het dienstverband en het gemiddelde salaris van de werknemer gedurende dit dienstverband.

De pensioenregelingen kunnen worden aangemerkt als *multi-employer funds*. IAS 19 verlangt dat bepaalde informatie inzake toegezegd-pensioenregelingen wordt toegelicht in de jaarrekening. Met name het saldo van de met de regeling samenhangende activa en passiva dient in de balans te worden opgenomen als een vordering of verplichting. Beide pensioenfondsen hebben aangegeven dat zij niet in staat zijn om aan de deelnemende ondernemingen de informatie te verschaffen die noodzakelijk is inzake toegezegd-pensioenregelingen. Daarom worden beide regelingen behandeld als toegezegde-bijdragenregelingen en worden de verschuldigde pensioenpremies over het boekjaar als pensioenlasten in het resultaat verantwoord. De verwachte pensioenlasten voor 2017 bedragen € 8,8 miljoen (2016: werkelijk € 8,5 miljoen).

De beleidsdekkingsgraad van het ABP bedraagt ultimo 31 december 2016 91,7% (31 december 2015: 98,7%). Dat is niet voldoende, waardoor in 2017 een premieopslag zal plaatsvinden van 2,3%. De totale premie voor ouderdoms- en nabestaandenpensioen komt bij ABP per 1 januari 2017 uit op 21,1%.

Kortlopende verplichtingen

De kortlopende verplichtingen worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs. Een kortlopende verplichting wordt opgenomen in de balans zodra Vitens contractpartij is en/ of een concrete dienst of levering van goederen heeft plaatsgevonden.

Leaseovereenkomsten

Door Vitens zijn operationele leaseovereenkomsten aangegaan voor een groot deel van het wagenpark. De risico's en voordelen die verband houden met het eigendom van de betrokken activa zijn niet overgedragen aan de lessee. Als gevolg hiervan worden betalingen uit hoofde van deze leaseovereenkomsten op tijdsevenredige basis verwerkt als last in het resultaat.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Netto-omzet uit hoofde van levering van goederen en diensten

De netto-omzet bestaat uit de vastrechtvergoeding en de vergoeding voor levering van drinkwater. De verantwoording van de drinkwateropbrengsten wordt gebaseerd op het totaal aan derden geleverde hoeveelheid water. De omzetgegevens worden verkregen uit metingen bij klanten en, voor wat betreft het nog niet afgerekende deel, uit schattingen op basis van ervaringscijfers. Over de netto-omzet geheven omzetbelasting en belasting op leidingwater worden niet in de omzet begrepen. De netto-omzet wordt genomen op het moment dat de voordelen van eigendom zijn overgedragen op de koper.

Overige omzet

Onder de overige omzet worden opbrengsten verantwoord die niet direct gerelateerd zijn aan de kernactiviteiten. De overige omzet bestaat onder meer uit de volgende posten:

- Opbrengsten verhuizingen/ nieuwe aansluitingen en incasso. Bij verhuizingen/ nieuwe aansluitingen brengt Vitens een extra bijdrage in rekening in verband met de administratieve afhandeling.
- Opbrengst brandkranen. Dit betreft deels een eenmalige bijdrage en een jaarlijkse terugkerende vergoeding ten behoeve van het onderhoud.
- Opbrengst werk voor derden betreft diverse activiteiten die Vitens verricht voor derden.
- Opbrengst huur en pacht. Betreft huuropbrengsten kantoorgebouwen en bedrijfswoningen (aanwezig op gronden waarop productielocaties zijn gevestigd of winning plaatsvindt). Daarnaast opbrengsten voor het verpachten van gronden.
- Meeliftvergoedingen. Betreffen vergoedingen van met name gemeenten voor het meeliften op de rekening van Vitens voor verontreinigingsheffingen/ ingezetenenomslag en rioolheffingen.
- Opbrengsten analyses en advisering. Betreffen opbrengsten voor analyses vanuit het laboratorium van Vitens voor derden.
- Opbrengsten vanuit dienstverlening aan Evides N.V. en Vitens Evides International B.V.
- Amortisatie bijdragen van derden. Betreffen bijdragen voor aanleg aansluitleidingen. De amortisatie van de egalisatierekening vindt plaats in 33^{1/3} jaar.

- De activiteiten uit overige opbrengsten worden als opbrengst verantwoord voor zover levering van goederen en diensten heeft plaatsgevonden en zover de prestaties zijn geleverd.

Kosten uitbesteed werk en inhuur personeel

Dit zijn kosten die Vitens maakt ten behoeve van haar exploitatie en betreffen uitbesteed werk en inhuur personeel van derden. Deze kosten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Grondwaterbelastingen en -heffingen

Dit zijn kosten die Vitens maakt ten behoeve van haar exploitatie en betreffen belastingen die verbonden zijn aan het onttrekken van grondwater. Deze kosten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Overige kosten

Dit zijn kosten die Vitens maakt ten behoeve van zijn exploitatie en bestaan onder meer uit grond- en hulpstoffen, elektra, autokosten, automatiseringskosten, facilitaire kosten en overige kosten. Deze kosten worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Geactiveerde productie

De geactiveerde productie voor het eigen bedrijf betreffen directe personeelskosten en indirecte overige kosten en zijn gemaakt ten dienste van de vervaardiging van materiële vaste activa welke betrekking hebben op infrastructurele werken van de onderneming. Deze geactiveerde productie wordt in mindering gebracht op de personeelskosten en de overige kosten.

Financiële baten

De financiële baten bestaan uit interestbaten op financiële activa, zijnde leningen, berekend op basis van de effectieve-interestmethode en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Financiële lasten

De interestlasten hebben betrekking op rentedragende verplichtingen, berekend op basis van de effectieve-interestmethode en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De rentedragende verplichtingen omvatten vastrentende leningen, achtergestelde leningen, *roll-over* leningen, rentederivaten en rekening-courant. Daarnaast bevatten ze een vrijval van het verschil tussen de reële waarde en nominale waarde van de leningenportefeuille van overgenomen partijen, oprentingskosten voorzieningen en overige kosten van financiering zoals bereidstellingsprovisies, garanties en bankkosten.

Aandeel in resultaat in geassocieerde deelnemingen en joint ventures

Betreft het resultaat in geassocieerde deelnemingen en joint ventures.

Belastingen

Vanaf 1 januari 2016 zijn Nederlandse publiekrechtelijke rechtspersonen belastingplichtig. NV's zoals Vitens worden op basis van de wet geacht met hun hele vermogen een onderneming te drijven. Activiteiten welke Vitens verricht vanuit de Drinkwaterwet, zoals het leveren van drinkwater, zijn vrijgesteld voor de vennootschapsbelasting.

Veronderstellingen, schattingen en aannames in de jaarrekening

Het opstellen van een jaarrekening brengt met zich mee dat gebruik wordt gemaakt van aannames, veronderstellingen en schattingen die zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en op factoren die naar het oordeel van het management aanvaardbaar zijn, gegeven de specifieke omstandigheden. Deze aannames, veronderstellingen en schattingen zijn van invloed op de waardering en presentatie van de gerapporteerde activa en verplichtingen alsmede op het resultaat over het boekjaar. De werkelijke uitkomsten kunnen afwijken van de gehanteerde schattingen en veronderstellingen. Hieronder gaan we in op de genoemde posten.

Voorziening personeelsbeloningen

De genoemde voorzieningen zijn bepaald op basis van veronderstellingen omtrent toekomstige ontwikkelingen van bijvoorbeeld salarissen, sociale wetgeving, verloop personeel en statistisch onderbouwde aannames ten aanzien van overleving. Dit complex van aannames in samenhang met de gehanteerde disconteringsvoeten leidt tot geringe invloed op de waardering van de voorzieningen en de resultaten.

Overige voorzieningen

De overige voorzieningen hebben betrekking op een aantal juridische geschillen en lopende huurverplichtingen. De voorzieningen zijn bepaald op basis van de best mogelijke inschattingen van het management waartegen de verplichtingen kunnen worden afgewikkeld.

Waardering van materiële vaste activa

Bij de bepaling van de boekwaarde van materiële vaste activa wordt gebruik gemaakt van schattingen van afschrijvingstermijnen, die zijn afgeleid van verwachtingen omtrent de technische en economische levensduur van de onderliggende activa. Als gevolg van veranderingen in de toekomst op het gebied van technologische ontwikkelingen of in het gebruik van de activa kunnen veranderingen ontstaan in de levensduur van de activa en deze kunnen dan aanleiding geven tot bijzondere waardevermindering. Een stijging/ daling van 10% op de afschrijvingen (afschrijvingspercentages) leidt tot hogere/ lagere afschrijvingen van circa € 8,7 miljoen.

Indien omstandigheden hiertoe aanleiding geven, wordt vastgesteld of sprake is van bijzondere waardevermindering van materiële vaste activa. Indien dergelijke aanwijzingen bestaan, wordt een schatting gemaakt van de realiseerbare waarde van deze activa. Voor de activa is de realiseerbare waarde gelijk aan de hoogste van de reële waarde minus verkoopkosten of de bedrijfswaarde. De bedrijfswaarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de geschatte toekomstige kasstromen. Een verhoging/ verlaging van de materiële vaste activa van 1% leidt tot een herwaardering/ afwaardering van circa € 16,7 miljoen op de materiële vaste activa.

3.8 Toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Debiteuren

Vitens beoordeelt periodiek de volwaardigheid van vorderingen op basis van ervaringscijfers van het betaalgedrag uit het verleden. Eventuele waardeverminderingen worden in mindering gebracht op het debiteurensaldo. Vitens hanteert onderstaande voorzieningspercentages voor haar openstaande waterdebiteuren intern en extern (overgedragen aan een incassobureau):

Ouderdomscategorie	% debiteuren intern bij Vitens	% debiteuren bij incassobureau
Openstaande handelsdebiteuren 0-90 dagen	0%	0%
Openstaande handelsdebiteuren 91-180 dagen	15%	30%
Openstaande handelsdebiteuren 181-365 dagen	25%	50%
Openstaande handelsdebiteuren > 365 dagen	60%	90%

Reële waardebepaling financiële instrumenten

Afgeleide financiële instrumenten zijn in de balans tegen reële waarde verantwoord. Voor overige financiële instrumenten, waaronder verkregen en uitgegeven leningen, is de reële waarde opgenomen in de toelichting bij de jaarrekening.

Omzetverantwoording

De verantwoording van de drinkwateropbrengsten wordt gebaseerd op het totaal aan derden geleverde hoeveelheid water (belasting op leidingwater behoort niet tot de omzet). Vitens hanteert een systematiek van omzetbepaling waarbij het werkelijk gemeten verbruik wordt toegerekend aan maanden/ jaren conform de volgende drie stappen:

1. De werkelijk gefactureerde hoeveelheden m³/omzet.

Per klant wordt het werkelijk aantal gefactureerde m³/omzet toegerekend aan de kalenderjaren. In 2016 is 42,3% van de levering aan klanten in 2016 gefactureerd.

2. De nog te factureren hoeveelheden m³/omzet tot en met einde van het kalenderjaar (jaarprognose).

Voor de periode in het boekjaar waarover de klanten nog geen afrekening hebben ontvangen wordt een schatting gemaakt op basis van historische meterstanden in relatie tot de actuele drinkwaterafgifte. Een hogere/ lagere inschatting van de nog af te rekenen omzet van 1% leidt tot een hogere/ lagere netto-omzet van circa € 2 miljoen. In noot [27] staat een nadere toelichting op betreffende afloop balansposten omzet uit voorgaande jaren en het werkelijk vastgestelde Niet In Rekening Gebracht (NIRG) in procenten.

3. Totaal verbandcontrole tussen klantgegevens SAP IS-U en drinkwaterafgiftecijfers.

Ter controle worden de klantgegevens naast de waterbalansen gelegd (afgiftecijfers productielocaties). Mutaties worden geanalyseerd evenals de ontwikkeling van het NIRG.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode, waarbij voor de herleiding van de mutatie in geldmiddelen wordt uitgegaan van het resultaat na belastingen volgens de winst- en verliesrekening. Het in het kasstroomoverzicht gehanteerde begrip geldmiddelen betreffen de rentedragende middelen zoals in de balans gehanteerd.

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

[1] Materiële vaste activa

In miljoenen euro's	Bedrijfs-gebouwen en terreinen	Kantoor-gebouwen	Dienst-woningen	Machines en installaties	Leidingen	Andere vaste middelen	Werken in uitvoering	Totaal
Stand per 1 januari 2015								
Aanschafwaarde	563,7	52,7	7,3	582,0	2.126,0	138,2	61,3	3.531,2
Cumulatieve afschrijvingen, bijzondere waardeverminderingen en reële-waardemutaties	-256,4	-17,6	-0,2	-420,0	-1.054,7	-125,9	-	-1.874,8
Boekwaarde per 1 januari 2015	307,3	35,1	7,1	162,0	1.071,3	12,3	61,3	1.656,4
Mutaties 2015								
Bijzondere waardevermindering	0,7	-	-	-	-	-	-1,5	-0,8
Reële-waardemutaties	-	-1,9	-2,2	-	-	-	-	-4,1
Investeringen	0,5	-	-	-0,5	43,0	0,3	59,0	102,3
Ingebruikname werken in uitvoering	23,1	0,4	-	30,1	11,0	12,1	-76,7	-
Desinvesteringen	-	-	-	-	-0,5	-	-	-0,5
Afschrijvingen	-12,5	-0,7	-	-23,3	-44,0	-5,9	-	-86,4
Totaal	11,8	-2,2	-2,2	6,3	9,5	6,5	-19,2	10,5
Stand per 31 december 2015								
Aanschafwaarde	587,6	47,7	7,3	611,6	2.180,0	150,6	42,1	3.626,9
Cumulatieve afschrijvingen, bijzondere waardeverminderingen en reële-waardemutaties	-268,5	-14,8	-2,4	-443,3	-1.099,2	-131,8	-	-1.960,0
Boekwaarde per 31 december 2015	319,1	32,9	4,9	168,3	1.080,8	18,8	42,1	1.666,9

In miljoenen euro's	Bedrijfs-gebouwen en terreinen	Kantoor-gebouwen	Dienst-woningen	Machines en installaties	Leidingen	Andere vaste middelen	Werken in uitvoering	Totaal
Mutaties 2016								
Bijzondere waardevermindering	-	-	-	-	-	-0,1	-1,0	-1,1
Reële-waardemutaties	-0,3	-3,8	-	-	-	-	-	-4,1
Investeringen	0,2	-	-	0,1	56,9	0,2	42,7	100,1
Ingebruikname werken in uitvoering	8,9	0,1	-	15,8	26,5	6,4	-57,7	-
Geclassificeerd als activa aangehouden voor verkoop	-	-7,0	-	-	-	-	-	-7,0
Desinvesteringen	-0,2	-	-	-0,1	-0,7	-	-	-1,0
Afschrijvingen	-11,6	-0,7	-	-22,9	-45,4	-6,6	-	-87,2
Totaal	-3,0	-11,4	-	-7,1	37,3	-0,1	-16,0	-0,3
Stand per 31 december 2016								
Aanschafwaarde	595,9	29,1	7,3	627,2	2.262,5	157,0	26,1	3.705,1
Cumulatieve afschrijvingen, bijzondere waardeverminderingen en reële-waardemutaties	-279,8	-7,6	-2,4	-466,0	-1.144,4	-138,3	-	-2.038,5
Boekwaarde per 31 december 2016	316,1	21,5	4,9	161,2	1.118,1	18,7	26,1	1.666,6

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

In miljoenen euro's	2016	2015
Bedrijfsgebouwen en terreinen	316,1	319,1
Kantoorgebouwen	21,5	32,9
Dienstwoningen	4,9	4,9
Machines en installaties	161,2	168,3
Leidingen	1.118,1	1.080,8
Andere vaste middelen	18,7	18,8
Werken in uitvoering	26,1	42,1
Subtotaal materiële vaste activa	1.666,6	1.666,9
Grond- en hulpstoffen (voorraden)	5,9	6,2
Totaal materiële vaste activa	1.672,5	1.673,1

Toerekening van de rentekosten (IAS 23) vindt plaats op basis van de gewogen gemiddelde rente over de rentedragende schulden (2016: 3,65%; 2015: 3,75%) voor projecten die zijn gestart na 1 januari 2009, waarin minimaal € 1 miljoen is geïnvesteerd en die een looptijd hebben langer dan twaalf maanden. In 2016 is € 0,8 miljoen (2015: € 1,5 miljoen) toegerekend aan projecten in aanbouw.

In 2016 heeft een reële-waardemutatie plaatsgevonden van € 4,1 miljoen (2015: € 4,1 miljoen). Hiervan heeft € 3,8 miljoen (2015: € 1,9 miljoen) betrekking op kantoorgebouwen waarvan € 3,5 miljoen op een kantoorgebouw welke geclassificeerd is als vaste activa aangehouden voor verkoop, zie noot [5] en heeft Vitens een deel van de kantoorgebouwen op peildatum 31 december 2016 laten taxeren door een onafhankelijke partij en opnieuw gewaardeerd met een reële-waardemutatie van € 0,3 miljoen (2015: € 1,9 miljoen). Tevens heeft op terreinen een reële-waardemutatie plaatsgevonden van € 0,3 miljoen als gevolg van herbestemming van gronden.

Op dienstwoningen heeft in 2016 geen reële-waardemutatie plaatsgevonden (2015: € 2,2 miljoen negatief als gevolg van verslechterde marktomstandigheden en herijking van de plannen voor gebruik van de dienstwoningen in de toekomst). De reële waarde van de dienstwoningen wordt onder andere afgeleid van de WOZ-waarde.

Vitens heeft in 2016 een afwaardering gedaan van € 1 miljoen op werken in uitvoering voornamelijk als gevolg van vertraging van een aantal projecten (2015: € 1,5 miljoen) en € 0,1 miljoen op andere vaste middelen (2015: nihil).

[2] Geassocieerde deelnemingen en joint ventures

Hieronder staat een overzicht van de groepsmaatschappijen, geassocieerde deelnemingen en joint ventures.

Per 31 december 2016	Plaats	Belang (in %)
Groepsmaatschappijen (geconsolideerd)		
Vitens Watermanagement B.V.	Zwolle	99,9
Vitens Industriewater B.V.	Leeuwarden	100
Geassocieerde deelnemingen (niet geconsolideerd)		
AquaMinerals B.V.	Rijswijk	26,9
KWH Water B.V.	Nieuwegein	29,1
Joint ventures (niet geconsolideerd)		
Vitens Evides International B.V.	Zwolle	50
Facturatie B.V.	Utrecht	50

In miljoenen euro's	Geassocieerde deelnemingen		Joint ventures		Totaal	
	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Boekwaarde per 1 januari	2,6	2,6	2,5	3,3	5,1	5,9
Mutaties						
Aandeel in resultaat	0,1	-	0,1	-0,1	0,2	-0,1
Ontvangen van deelnemingen	-	-	-	-0,7	-	-0,7
Totaal mutaties	0,1	-	0,1	-0,8	0,2	-0,8
Boekwaarde per 31 december	2,7	2,6	2,6	2,5	5,3	5,1

In 2016 heeft Vitens nihil (2015: € 0,7 miljoen) ontvangen van Facturatie B.V.

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

Financiële gegevens geassocieerde deelnemingen en joint ventures

In miljoenen euro's	Activa	Verplichtingen	Omzet	Winst/ Verlies	% Belang	Aandeel in netto-activa
2015						
Vitens Evides International B.V.	11,4	10,0	21,4	0,2	50,0%	0,7
AquaMinerals B.V.	1,8	1,0	6,0	-	26,9%	0,2
KWH Water B.V.	32,6	20,8	19,0	0,2	29,1%	3,4
Facturatie B.V. (2016)	4,0	0,2	1,7	-	50,0%	1,9

Van de bovengenoemde geassocieerde deelnemingen en joint ventures is geen jaarrekening 2016 beschikbaar vóór publicatie van het Vitens jaarverslag 2016. Het verwachte resultaat 2016 van de geassocieerde deelnemingen en joint ventures is wel meegenomen. De genoemde bedragen in bovenstaande tabel hebben betrekking op het geheel van de entiteiten.

[3] Overige financiële activa

In miljoenen euro's	2016	2015
Boekwaarde per 1 januari	4,9	7,7
Mutaties		
Ontvangen aflossingen op leningen	-2,1	-2,8
Totaal mutaties	-2,1	-2,8
Boekwaarde per 31 december	2,8	4,9

Ultimo boekjaar bedragen de overige financiële activa € 2,8 miljoen (2015: € 4,9 miljoen), deze hebben betrekking op verstrekte leningen. Hiervan heeft € 2,6 miljoen (2015: € 4,6 miljoen) betrekking op financiering van het wagenpark, waarvan € 2,5 miljoen (2015: € 4,4 miljoen) in de vorm van een lening aan de leasemaatschappij. De looptijd van deze verstrekte lening bedraagt maximaal vijf jaar. Het kortlopende deel van deze lening bedraagt circa € 1,7 miljoen.

[4] Handels- en overige vorderingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Handelsdebiteuren	40,8	22,3
Waardevermindering van debiteuren	-1,5	-1,3
Meelifters	1,3	1,2
Nettohandelsvorderingen	40,6	22,2
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1,3	1,5
Vooruitgefactureerde bedragen door derden	0,4	0,9
Overlopende activa	8,6	6,7
Totaal	50,9	31,3

Het saldo van de handelsdebiteuren betreft waterdebiteuren in de zakelijke en consumentenmarkt € 33,9 miljoen (2015: € 16,8 miljoen) en overige niet-water debiteuren € 6,8 miljoen (2015: € 5,5 miljoen). De reële waarde van de debiteuren is gelijk aan de boekwaarde.

Ultimo boekjaar bedragen de waardeverminderingen van debiteuren € 1,5 miljoen (2015: € 1,3 miljoen). De last in de winst- en verliesrekening over 2016 bedraagt € 1,1 miljoen (2015: € 0,3 miljoen).

Hieronder een verloopoverzicht van de debiteurenvoorzieningen.

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	1,3	1,7
Mutaties		
Dotaties	1,1	0,3
Onttrekkingen	-0,9	-0,7
Totaal mutaties	0,2	-0,4
Stand per 31 december	1,5	1,3

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

Hieronder een overzicht van de openstaande handelsdebiteuren naar ouderdom. Dit is inclusief de nog niet gekoppelde ontvangsten van nihil (2015: nihil) en exclusief de vorderingen op meelifters voor een bedrag van € 1,3 miljoen (2015: € 1,2 miljoen), aangezien Vitens hierover geen debiteurenrisico loopt.

In het saldo van handelsdebiteuren per 31 december 2016 zitten geen individuele vorderingen die bij oninbaarheid een materiële impact hebben op het resultaat van Vitens.

Waterdebiteuren

In miljoenen euro's	0 - 90 dagen	91 - 180 dagen	181 - 365 dagen	> 365 dagen	Totaal
2016	31,4	0,8	0,6	0,9	33,7
2016 (incl. waardevermindering)	31,4	0,7	0,2	0,1	32,4
2015	14,3	0,9	0,8	0,8	16,8
2015 (incl. waardevermindering)	14,2	0,7	0,6	0,2	15,7

Niet-waterdebiteuren

In miljoenen euro's	0 - 90 dagen	91 - 180 dagen	181 - 365 dagen	> 365 dagen	Totaal
2016	6,2	0,1	0,2	0,3	6,8
2016 (incl. waardevermindering)	6,2	0,1	0,2	0,1	6,6
2015	4,9	0,1	0,2	0,3	5,5
2015 (incl. waardevermindering)	4,9	0,1	0,2	0,1	5,3

[5] Vaste activa aangehouden voor verkoop

In miljoenen euro's	2016	2015
Boekwaarde per 1 januari	-	-
Mutaties		
Activa geclassificeerd als verkoop	7,0	-
Verwachte kosten bij verkoop	-0,2	-
Totaal mutaties	6,8	-
Boekwaarde per 31 december	6,8	-

De vaste activa aangehouden voor verkoop bestaat uit de verkoop van een kantoorgebouw welke wordt verkocht in 2017.

[6] Eigen vermogen

Maatschappelijk kapitaal	Gewone aandelen		Totaal
Aantal aandelen	Aantal uitgegeven aandelen	Aandelen in portefeuille bij Vitens	
Stand per 31 december 2015	5.777.247	-	5.777.247
Stand per 31 december 2016	5.777.247	-	5.777.247

Maatschappelijk kapitaal

Het maatschappelijk kapitaal van de vennootschap bedraagt € 18.000.000, verdeeld in 18.000.000 gewone aandelen van nominaal € 1,00 per aandeel.

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

Geconsolideerd mutatieoverzicht eigen vermogen

Het maatschappelijk kapitaal van de vennootschap bedraagt € 18.000.000, verdeeld in 18.000.000 gewone aandelen van nominaal € 1,00 per aandeel. Hiervan zijn ultimo 2016 5.777.247 aandelen geplaatst en volgestort.

De agioreserve betreft een reserve als gevolg van de oprichting van Vitens in 2001. Per geplaatst aandeel (4.475.439) bedroeg dit € 9,00 per aandeel (in totaal € 40,3 miljoen). In 2006 zijn als gevolg van de fusie 1.887.685 aandelen uitgegeven en per aandeel is € 52,80 toegevoegd aan de agioreserve (totaal van € 99,7 miljoen). In 2006 en 2007 is via een drietal tranches de aandelen van Nuon N.V. ingekocht (totaal aandelen 1.615.655). Hiervan zijn in 2006 619.223 aandelen en in 2007 175.000 aandelen ingetrokken. Per aandeel is € 9,00 in mindering gebracht op de agioreserve (totaal € 7,1 miljoen). In 2007 is een deel van de aandelen door Nuon N.V. verkocht aan gemeenten en provincies (totaal aandelen 274.935). In 2011 heeft Vitens 208.346 aandelen uitgegeven en per aandeel is € 69,- toegevoegd aan de agioreserve (totaal van € 14,4 miljoen).

De overige reserves betreft een reserve als gevolg van gecumuleerde ingehouden winsten.

[7] Egalisatierekening bijdragen van derden

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	50,6	42,2
Ontvangen bijdragen in aanleg	13,0	9,9
Amortisatie ten gunste van winst- en verliesrekening	-1,8	-1,5
Stand per 31 december	61,8	50,6

Vitens past Vitens IFRIC 18 (*Transfers of assets from customers*) toe voor de bijdragen die Vitens ontvangt van derden voor de aanleg van aansluitleidingen. Voorheen werden de ontvangen bijdragen in mindering gebracht op de investeringen in aansluitleidingen.

De amortisatietermijn bedraagt 33^{1/3} jaar en is gelijkgesteld aan de afschrijvingstermijn van de investeringen in aansluitleidingen.

[8] Achtergestelde geldleningen

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	62,9	75,5
Aflossingsverplichting boekjaar	12,6	12,5
	75,5	88,0
Mutaties		
Aflossingen	-12,6	-12,5
	62,9	75,5
Aflossingsverplichting volgend boekjaar	-12,6	-12,6
Stand per 31 december	50,3	62,9

Aflossing van de achtergestelde geldleningen vindt plaats in vijftien jaarlijkse termijnen met een mogelijkheid tot opschorting indien in het boekjaar de solvabiliteit lager is dan 25%. Rente wordt vergoed over het niet-afgeloste deel van de hoofdsom. Dit percentage komt overeen met het gemiddelde rentepercentage over 10-jaars Nederlandse staatsleningen over de vijf voorafgaande kalenderjaren, vermeerderd met honderd basispunten (1%) en bedroeg over 2016 2,50% (2015: 2,97%). De geldleningen zijn achtergesteld ten opzichte van de andere schuldverplichtingen. De reële waarden van de achtergestelde geldleningen staan onder noot [28].

[9] Langlopende geldleningen

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	815,5	857,9
Aflossingsverplichting boekjaar	92,1	27,2
	907,6	885,1
Mutaties		
Nieuwe leningen	50,0	50,0
Aflossingen	-92,0	-27,1
Vrijval verschil marktwaarde versus nominale waarde	-0,1	-0,4
	865,5	907,6
Aflossingsverplichting volgend boekjaar	-32,4	-92,1
Stand per 31 december	833,1	815,5

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

De langlopende verplichtingen hebben betrekking op onderhandse en *roll-over* leningen. Op een aantal onderhandse leningen is in totaal voor € 8,3 miljoen (2015: € 9,6 miljoen) aan garanties verstrekt door zesenvestig gemeentelijke aandeelhouders. De reële waarden van de langlopende verplichtingen staan onder noot [28].

In 2016 zijn twee nieuwe leningen aangetrokken voor een bedrag van € 50 miljoen (2015: € 50 miljoen).

Type langlopende geldleningen in miljoenen euro's	Langlopend deel		Kortlopend deel	
	2016	2015	2016	2015
<i>Roll-over</i> leningen	385,9	338,2	2,3	61,3
Onderhandse leningen	447,2	477,3	30,1	30,8
Totaal	833,1	815,5	32,4	92,1

De rente over de *roll-over* leningen wordt telkens tussen 1-maands en 12-maands Euribor gefixeerd en schommelt afhankelijk van de ontwikkelingen op de kapitaalmarkt.

Overige informatie over langlopende- en achtergestelde geldleningen

In miljoenen euro's	2016	2015
Gemiddelde rentevoet in %	3,65%	3,75%
Totaal per 31 december	928,4	983,1
Aflossingen < 1 jaar	45,0	104,7
Aflossingen > 1 jaar en < 5 jaar	258,0	234,0
Aflossingen > 5 jaar	625,4	644,4

Aangaande de bovengenoemde leningenportefeuille zijn geen zekerheden afgegeven (pandrecht, hypotheekrecht, zekerheidseigendom en dergelijke).

[10] Derivaten

Per 31 december 2016 hield Vitens de onderstaande tegen reële waarde opgenomen financiële instrumenten.

In miljoenen euro's	2016	2015
Financiële instrumenten per 1 januari	89,3	101,3
Waardemutatie derivaten door gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten	9,0	-12,0
Financiële instrumenten per 31 december	98,3	89,3

De marktwaarde van de derivaten wordt gevormd door ongerealiseerde aanpassingen in de reële waarde als gevolg van wijzigingen in de rentecurves. Concreet betekent dit dat de te betalen rente op de derivaten hoger is dan de huidige marktrente waardoor een negatieve waarde in 2016 van € 98,3 miljoen (2015: € 89,3 miljoen negatief) ontstaat. De reden voor het afsluiten van deze derivaten is het tegengaan van renterisico's door grote mutaties in de marktrente. De betreffende negatieve waarde zal niet direct door Vitens worden verantwoord in de winst- en verliesrekening omdat de hedge als 'effectief' wordt gekwalificeerd.

Ultimo 2016 heeft Vitens acht rentederivaten met een hoofdsom van € 295 miljoen (2015: negen rentederivaten € 299,5 miljoen) lopen waarbij de variabele rente op de *roll-over* leningen wordt gefixeerd gedurende een tot dertig jaar. De reële waarde van deze rentederivaten bedraagt ultimo 2016 negatief € 98,3 miljoen (2015: negatief € 89,3 miljoen). Van de hiervoor genoemde derivaten heeft Vitens twee rentederivaten (2016: € 22,7 miljoen; 2015: € 16,7 miljoen) met een resterende looptijd van zesentwintig jaar en zevenentwintig jaar (beide met een hoofdsom van € 25 miljoen), met een *breakclause* na iedere tien jaar (voor beide partijen in 2021). Voor beide derivaten is het kredietrisico (CVA/ DVA), dat wordt meegenomen in de waardering, bepaald tot aan de *breakclause* en niet over de gehele looptijd.

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

Met een partij heeft Vitens derivaten afgesloten, waarbij een bijstorting kan plaatsvinden boven een bepaalde negatieve marktwaarde (*threshold*). Vitens heeft hierbij één derivaat afgesloten met een hoofdsom van € 25 miljoen. De negatieve marktwaarde per 31 december 2016 bedraagt € 9,8 miljoen (2015 een negatieve marktwaarde van € 6,9 miljoen; de *threshold* bedraagt € 20 miljoen). Een eventuele daling van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een negatief effect van € 7,7 miljoen op de waarde van het derivaat. Een eventuele stijging van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een positief effect van € 6 miljoen op de waarde van het derivaat.

[11] Voorzieningen personeelsbeloningen

Verloopoverzicht inzake personeelsbeloningen in miljoenen euro's	Reorganisatie-voorziening	Jubileum-voorziening	Totaal
Stand per 1 januari 2015	5,2	3,7	8,9
Dotatie	2,7	0,2	2,9
Rentedotatie	0,2	0,2	0,4
Vrijval	-0,1	-	-0,1
Onttrekkingen	-2,0	-2,0	-4,0
Stand per 31 december 2015	6,0	2,1	8,1
Dotatie	-	-	-
Rentedotatie	0,2	0,1	0,3
Vrijval	-0,5	-	-0,5
Onttrekkingen	-1,4	-0,5	-1,9
Stand per 31 december 2016	4,3	1,7	6,0
Korte termijn verplichtingen personeelsbeloningen	1,0	0,3	1,3
Lange termijn verplichtingen personeelsbeloningen	3,3	1,4	4,7

Langlopend deel voorzieningen personeelsbeloningen in miljoenen euro's	2016	2015
Reorganisatievoorzieningen	3,3	4,8
Jubileumvoorziening	1,4	1,7
Totaal langlopend deel voorzieningen personeelsbeloningen	4,7	6,5

Van het langlopende deel van de voorzieningen personeelsbeloningen heeft € 3,5 miljoen (2015: € 4,1 miljoen) betrekking op verwachte uitgaven tussen een en vijf jaar en € 1,2 miljoen (2015: € 2,4 miljoen) heeft betrekking op verwachte uitgaven na vijf jaar. Het kortlopend deel van de voorzieningen personeelsbeloningen wordt verantwoord onder de kortlopende verplichtingen, zie noot [14].

Kortlopend deel personeelsbeloningen in miljoenen euro's	2016	2015
Reorganisatievoorzieningen	1,0	1,2
Jubileumvoorziening	0,3	0,4
Gereserveerd vakantiegeld en niet opgenomen verlof	9,2	9,1
Af te dragen pensioenpremie	1,0	1,0
Overige korte termijn personeelsbeloningen	16,8	15,0
Totaal kortlopend deel personeelsbeloningen	28,3	26,7

De personeelsbeloningen en andere (uitgestelde) vergoedingen worden verantwoord overeenkomstig IAS 19.

Reorganisatievoorzieningen

De reorganisatievoorzieningen gelden ter dekking van de verplichtingen uit de nog geldende sociale plannen. De berekening is gebaseerd op het aantal boventallige medewerkers met daarbij de totale loonkosten per werknemer, een reële benadering van het aantal dienstjaren en de (gemiddelde) leeftijd.

De uitkeringstromen zijn contant gemaakt tegen een rekenrente van 3,65% (2015: 3,75%). Er is geen rekening gehouden met sterfte. Ultimo 2016 resteert een bedrag van € 4,3 miljoen (2015: € 6 miljoen).

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

Jubileumvoorziening

Hieronder zijn de belangrijkste uitgangspunten weergegeven die bij de bepaling van de jubileumvoorziening zijn gebruikt.

Veronderstellingen	2016	2015
Overlevingstabel/ sterftetabel	overlevingstabel 2012	overlevingstabel 2012
Disconteringsvoet	3,65%	3,75%
Verwachte salarisstijgingen	1,50%	1,50%

[12] Overige voorzieningen

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	2,1	11,1
Mutaties		
Dotatie	0,7	1,7
Rentedotatie	-	-0,3
Vrijval	-	-6,7
Onttrekkingen	-0,3	-3,7
Totaal mutaties	0,4	-9,0
Stand per 31 december	2,5	2,1
Kortlopend deel overige voorzieningen	2,2	0,9
Langlopend deel overige voorzieningen	0,3	1,2
Totaal	2,5	2,1

De overige voorzieningen hebben betrekking op een aantal juridische geschillen en lopende huurverplichtingen die voortvloeien uit de bedrijfsvoering. Voor zover noodzakelijk geacht zijn hiervoor voorzieningen getroffen zoals vermeld in bovenstaand verloopoverzicht.

[13] Kortlopende verplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Handelsschulden en overige te betalen posten	48,1	45,1
Aflossingsverplichtingen over langlopende verplichtingen	45,0	104,7
Belastingverplichtingen	13,9	13,5
Rentedragende verplichtingen (=bankinstellingen)	48,3	9,5
Korte termijn personeelsbeloningen	28,3	26,7
Nog te ontvangen facturen	7,5	8,5
Overlopende passiva	9,6	8,7
Totaal	200,7	216,7

Handelsschulden en overige te betalen posten, belastingverplichtingen, korte termijn personeelsbeloningen, nog te ontvangen facturen en overlopende passiva zijn niet-rentedragende verplichtingen. De reële waarde van de genoemde posten is gezien de korte doorlooptijd overeenkomstig de nominale waarde. Handelsschulden en belastingverplichtingen worden in principe binnen een termijn van dertig dagen betaalbaar gesteld. De belastingverplichtingen bestaan uit af te dragen grond- en leidingwaterbelasting € 10,4 miljoen (2015: € 8,9 miljoen) en af te dragen loonbelasting en premies sociale verzekeringen € 3,5 miljoen (2015: € 4,6 miljoen).

De kortlopende rentedragende verplichtingen, ultimo 2016 € 93,3 miljoen (2015: € 114,2 miljoen), bestaan naast de aflossingsverplichtingen van de langlopende verplichtingen € 45 miljoen (2015: € 104,7 miljoen) uit rentedragende verplichtingen bij bankinstellingen € 48,3 miljoen (2015: € 9,5 miljoen).

De rentedragende verplichtingen hebben betrekking op rekening-courantkrediet. Over dit bedrag wordt een variabele rente betaald. Deze is gebaseerd op 1-maands Euribor inclusief een overeengekomen opslagpercentage.

De post korte termijn personeelsbeloningen bedraagt aan het eind van 2016 € 28,3 miljoen (2015: € 26,7 miljoen) en betreft alle verplichtingen aan het personeel, zoals een kortlopend deel van de reorganisatievoorzieningen en de jubileumvoorziening, af te dragen pensioenpremie, reservering te betalen WW, reservering voor langdurig zieken, te betalen vakantiedagen/ -geld en winstuitkeringen.

3.9 Toelichting op de geconsolideerde balans

[14] Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Leaseverplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Binnen een jaar	4,5	4,6
Tussen 1 en 5 jaar	7,1	8,5
Meer dan 5 jaar	0,3	0,6

Genoemde verplichtingen zijn uit hoofde van operationele leases van bedrijfsauto's.

Huurverplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Binnen een jaar	2,8	2,3
Tussen 1 en 5 jaar	6,6	8,0
Meer dan 5 jaar	-	0,7

Genoemde verplichtingen zijn uit hoofde van huurcontracten van kantoorgebouwen, parkeerplaatsen en steunpunten.

Energieverplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Binnen een jaar	6,6	7,3
Tussen 1 en 5 jaar	5,8	9,7
Meer dan 5 jaar	-	-

Genoemde verplichtingen zijn uit hoofde van energiecontracten voor de productiebedrijven.

Inkoop waterverplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Binnen een jaar	3,5	3,4
Tussen 1 en 5 jaar	8,2	10,1
Meer dan 5 jaar	9,2	11,9

Genoemde verplichtingen zijn uit hoofde van inkoop van water voor een periode tot 15 jaar.

Voorwaardelijke verplichtingen

Vitens vormt samen met Vitens Watermanagement B.V. een fiscale eenheid voor de heffing van omzetbelasting; elk der vennootschappen is volgens de standaardvoorwaarden hoofdelijk aansprakelijk voor te betalen belasting van alle bij de fiscale eenheid betrokken vennootschappen.

Verstreckte zekerheden

Vitens heeft een bankgarantie verstrekt van € 0,5 miljoen aan Vitens Evides International B.V. (2015: € 0,5 miljoen).

3.10 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening

[15] Netto-omzet uit hoofde van levering van goederen en diensten

In miljoenen euro's	2016	2015
Levering van drinkwater	207,9	216,9
Vastrechtvergoeding	141,5	140,0
Totaal	349,4	356,9

De jaarnota voor een gemiddelde klant (kleinverbruik) is in 2016 gedaald ten opzichte van 2015. Vitens heeft het variabele tarief voor de levering van drinkwater voor kleinverbruik verlaagd. Het capaciteitstarief (vastrechtvergoeding) is gelijk gebleven.

[16] Overige omzet

In miljoenen euro's	2016	2015
Opbrengsten verhuizing en incasso	2,8	3,7
Opbrengsten brandkranen en sprinklers	8,3	7,1
Opbrengsten werk voor derden	0,7	0,7
Opbrengsten huur en pacht	2,1	1,6
Meeliftvergoedingen	0,2	0,2
Opbrengsten analyses en advisering	3,6	3,4
Opbrengsten dienstverlening aan derden	5,1	5,5
Amortisatie egalisatierekening	1,9	1,5
Opbrengsten aanleg bouwaansluitingen	4,3	3,4
Opbrengsten huurvergoeding standpijpen	0,7	0,6
Opbrengsten reststoffen	0,8	0,5
Overige opbrengsten	4,4	5,6
Totaal	34,9	33,8

Voor verhuizingen (niet via *Internet Self Service*)/ nieuwe aansluitingen wordt een vergoeding aan klanten in rekening gebracht ter dekking van extra administratieve werkzaamheden.

De opbrengst brandkranen heeft betrekking op een eenmalige bijdrage en een jaarlijkse terugkerende vergoeding ten behoeve van het onderhoud.

De opbrengsten huur en pacht hebben betrekking op huuroopbrengsten van kantoorgebouwen, huuroopbrengsten van dienstwoningen (woningen in waterwin-gebieden) en verpachting van gronden.

Meeliftvergoedingen zijn vergoedingen voor het leveren van facturatediensten aan derden, zoals gemeenten.

De opbrengsten analyses en advisering hebben betrekking op verrichte analyses van derden van het laboratorium.

De opbrengsten dienstverlening aan derden betreffen verrichte front - en backoffice-werkzaamheden voor een ander drinkwaterbedrijf.

In de overige opbrengsten zijn de opbrengsten opgenomen vanuit dienstverlening aan Vitens Evides International B.V. en overige incidentele opbrengsten.

Bedrijfskosten

[17] Kosten uitbesteed werk en inhuur personeel

In miljoenen euro's	2016	2015
Uitbesteed werk	19,7	19,8
Ingehuurd personeel van derden	9,4	8,9
Totaal	29,1	28,7

3.10 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening

[18] Overige kosten

In miljoenen euro's	2016	2015
Grond- en hulpstoffen	11,2	10,9
Overige personeelskosten	5,4	4,5
Water inkopen	3,6	3,6
Elektra	11,9	7,8
Autokosten	6,7	7,2
Automatiseringskosten	15,0	16,4
Telecom kosten	2,2	2,7
Facilitaire kosten	20,7	19,4
Belastingen, uitkeringen en verzekeringen	5,5	6,4
Amoveringskosten	2,0	1,8
Overige kosten	10,9	8,1
Af: geactiveerde productie eigen bedrijf indirecte kosten	-3,4	-3,6
Totaal	91,7	85,2

De overige personeelskosten hebben voor een belangrijk deel betrekking op reis- en verblijfskosten en opleidingskosten.

De autokosten betreffen leasekosten voor het wagenpark, brandstof en overige autokosten. De leasekosten over 2016 bedragen € 5,2 miljoen (2015: € 5,6 miljoen).

De facilitaire kosten hebben voor een belangrijk deel betrekking op huurkosten van kantoorgebouwen en onderhoud van installaties, kantoorgebouwen en terreinen. De kosten voor onderhoud aan installaties, gebouwen en terreinen over 2016 bedragen € 15,7 miljoen (2015: € 14,5 miljoen). De huurkosten van kantoorgebouwen en machines over 2016 bedragen € 2,0 miljoen (2015: € 2,0 miljoen).

Onder de geactiveerde productie voor het eigen bedrijf worden de eigen bedrijfskosten opgenomen ten dienste van de vervaardiging van materiële vaste activa die betrekking hebben op infrastructurele werken (productiebedrijven en leidingwerk) van de onderneming. Dit betreft naast personeelskosten diverse overige kosten en deze bedragen over 2016 € 3,4 miljoen (2015: € 3,6 miljoen).

[19] Personeelskosten

In miljoenen euro's	2016	2015
Salarissen	74,6	73,7
Sociale lasten	10,1	10,2
Afgedragen premies aan collectieve regelingen die als toegezegde-bijdragenregeling worden behandeld	8,5	8,5
Af: geactiveerde productie eigen bedrijf personeelskosten	-10,2	-9,3
	82,9	83,1
Reorganisatievoorzieningen	-0,5	2,6
Jubileumvoorziening	-	0,2
Totaal	82,3	85,9

Onder de geactiveerde productie voor het eigen bedrijf worden de eigen bedrijfskosten opgenomen ten dienste van de vervaardiging van materiële vaste activa welke betrekking hebben op infrastructurele werken (productiebedrijven en leidingwerk) van de onderneming. Dit betreft voornamelijk directe personeelskosten en bedraagt over 2016 € 10,2 miljoen (2015: € 9,3 miljoen).

De personeelskosten voor reorganisaties en jubilea volgen hier.

In miljoenen euro's	Reorganisatie- voorziening	Jubileum- voorziening	Totaal 2016	Totaal 2015
Dotatie voorzieningen	-	-	-	2,9
Vrijval voorzieningen	-0,5	-	-0,5	-0,1
Totaal	-0,5	-	-0,5	2,8

In 2015 heeft een dotatie van € 2,7 miljoen aan de reorganisatievoorziening plaatsgevonden als gevolg van een verhoging van de pensioenleeftijd van boventallige medewerkers.

Aantal werknemers	2016	2015
Aantal medewerkers in vaste dienst per 31 december	1.399	1.383
Aantal FTE in vaste dienst per 31 december	1.317	1.299

3.10 Toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening

[20] Afschrijvingen, reële-waardemutaties en bijzondere waardeverminderingen van materiële vaste activa

In miljoenen euro's	2016	2015
Afschrijvingen	87,2	86,4
Afschrijvingskosten vanuit Facturatie B.V.	0,6	0,9
Boekresultaat verkoop activa	-0,2	0,2
Desinvesteringen	0,7	0,5
Bijzondere waardeverminderingen	1,1	0,8
Reële-waardemutaties	4,1	4,0
Totaal	93,5	92,8

[21] Financiële lasten

In miljoenen euro's	2016	2015
Rentekosten bullet en lineaire geldleningen	20,7	21,8
Rentekosten derivaten	12,7	12,3
Rentekosten <i>roll-over</i> geldleningen	-0,2	0,9
Rentekosten achtergestelde geldleningen	1,8	2,5
Rentedotatie voorzieningen	0,3	0,1
Overige financiële lasten	-0,1	1,9
Rentekosten doorbelast aan investeringsprojecten (IAS 23)	-0,8	-1,5
Totaal	34,4	38,0

In 2015 heeft een last van € 1,7 miljoen plaatsgevonden voor de afwikkeling van concessie-uitkeringen.

[22] Aandeel in resultaat in geassocieerde deelnemingen en joint ventures

In miljoenen euro's	2016	2015
Resultaat geassocieerde deelnemingen en joint ventures	0,2	0,1

[23] Belastingen

Vitens is vanaf 1 januari 2016 belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Activiteiten welke Vitens verricht vanuit de Drinkwaterwet, zoals het leveren van drinkwater, zijn vrijgesteld van de vennootschapsbelasting.

De belasting over het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening bedraagt nihil (2015: nihil). De aansluiting met het effectieve belastingtarief is als volgt:

In miljoenen euro's	2016
Resultaat voor belastingen	48,5
Onbelaste activiteiten	48,5
Belastbaar resultaat	-
Vennootschapsbelasting	-

De vennootschapsbelasting is berekend op basis van het geldende belastingtarief in Nederland (25%). De effectieve belastingdruk over het resultaat voor de vennootschapsbelasting bedraagt 0%.

Dividendbelasting

Over de betaalde dividenuitkering wordt door Vitens dividendbelasting ingehouden en afgedragen.

3.11 Toelichting op het geconsolideerde kasstroomoverzicht

[24] Kasstroom uit operationele activiteiten

De kasstroom uit operationele activiteiten bedroeg € 121,4 miljoen (2015: € 137,4 miljoen) en is evenals in 2015 ruim toereikend om de investeringsactiviteiten van € 85,6 miljoen (2015: € 89,5 miljoen) te financieren. De kasstroom uit operationele activiteiten is € 16 miljoen lager dan in 2015 wat voornamelijk wordt veroorzaakt door de stijging van het werkkapitaal van € 17,1 miljoen (door stijging van de handels- en overige vorderingen).

[24] Kasstroom uit financieringsactiviteiten

Het surplus aan kasstroom uit operationele activiteiten en kasstroom uit investeringsactiviteiten (2016: € 35,8 miljoen; 2015: € 47,9 miljoen) is voornamelijk ingezet voor het uitkeren van dividend (€ 22,1 miljoen) en het terugbrengen van de omvang van de rentedragende verplichtingen. Tegenover een sterke daling van de langlopende leningen (nieuwe leningen € 50 miljoen, aflossing € 104,6 miljoen) staat een verhoging van de kortlopende rentedragende verplichtingen (verhoging rekening-courant).

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

[25] Dividend

In 2016 heeft de aandeelhoudersvergadering ingestemd met de voorgestelde winstbestemming over het resultaat 2015. Als gevolg hiervan heeft in juni 2016 betaling plaatsgevonden van het dividend en is het restant toegevoegd aan de overige reserves.

In miljoenen euro's	2016	2015
Dividend boekjaar 2014	-	16,8
Dividend boekjaar 2015	22,1	-
Aantal gerechtigde gewone aandelen	5.777.247	5.777.247
Dividend per aandeel (in euro's)	3,83	2,91

De directie stelt de aandeelhouders voor om dividend 2016 op gewone aandelen ad € 19,4 miljoen uit te betalen in 2017 (goedgekeurd door de Raad van Commissarissen op 22 maart 2017). Op een totaal van 5.777.247 gerechtigde aandelen betekent dit een dividend van € 3,36 per aandeel.

[26] Verbonden partijen

De aandelen van Vitens worden gehouden door honderdtien aandeelhouders uit de publieke sector (provincies en gemeenten). Vitens heeft belangen in geassocieerde deelnemingen en joint ventures, waarin ze ofwel invloed van betekenis heeft, maar geen beslissende zeggenschap, ofwel gezamenlijke zeggenschap uitoefent in bedrijfsvoering en financieel beleid. Transacties met deze partijen worden uitgevoerd op *arm's length basis*.

Vitens Evides International B.V.

In 2016 is door Vitens een bedrag van € 2,0 miljoen gestort als bijdrage in de ontwikkelingsactiviteiten van Vitens Evides International B.V. Door Vitens is in 2016, voornamelijk voor uren van Vitens medewerkers die hebben deelgenomen aan projecten van Vitens Evides International B.V., een bedrag van € 1,0 miljoen (2015: € 1,2 miljoen) gefactureerd.

Facturatie B.V.

Jaarlijks wordt door Facturatie B.V. de afschrijvingskosten doorbelast aan de aandeelhouders Vitens (50%) en Evides N.V. (50%). De afschrijvingskosten voor Vitens bedragen in 2016 € 0,6 miljoen (2015: € 0,9 miljoen). Ultimo 2016 staat bij Vitens nog een bedrag van € 0,2 miljoen (2015: 0,2 miljoen) op de balans voor door te belasten afschrijvingskosten.

Hieronder een overzicht van de andere verbonden partijen.

Verbonden partij	Vestigingsplaats	Belang (in %)
AquaMinerals B.V.	Rijswijk	26,9
KWH Water B.V.	Nieuwegein	29,1
Smart Frequencies B.V.	Joure	24,45

De vorderingen en schulden van verbonden partijen ultimo boekjaar.

In miljoenen euro's	2016	2015
Vorderingen op verbonden partijen	0,5	0,6
Schulden aan verbonden partijen	0,3	0,3

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

[27] Waterbalans

In miljoenen m ³	2016	2015
Totaal te bewerken water	362,8	356,1
Productieverliezen	-10,8	-9,5
Totaal geproduceerd reinwater	352,0	346,6
Inkoop reinwater	5,7	5,5
Productie en inkoop	357,7	352,1
Verkoop reinwater buiten voorzieningsgebied	-	-
Afgeleverd in voorzieningsgebied	357,7	352,1
Distributieverliezen en meetverschillen	-20,5	-22,1
Levering aan klanten	337,2	330,0
Niet In Rekening Gebracht (NIRG) in %	5,7%	6,3%

Het werkelijk NIRG over 2015 (na facturering van 99,5% van levering aan klanten) is hoger uitgekomen dan gerapporteerd in de jaarrekening 2015 (6,3% vs. 6,1%). Het totaal ingeschatte waterverbruik en vastrecht per ultimo 2015 dat in 2016 zou worden gefactureerd is 0,1% (€ 208,1 miljoen op een totaal van € 208,4 miljoen) te hoog geweest ten opzichte van de werkelijke facturatie. Het NIRG over 2016 (42,3% van de levering aan klanten is gefactureerd) is berekend op 5,7%.

Resultaat op afloop balansposten en effect NIRG	2016	2015	2014	2013	2012
Resultaat op afloop balansposten omzet voorgaande jaren (in miljoenen euro's)	-0,5	-0,7	-1,0	-2,6	-1,2
Gerapporteerd NIRG in jaarrekening	5,7%	6,1%	5,9%	5,8%	4,9%
Werkelijk NIRG		6,3%	6,0%	6,3%	5,9%

[28] Financieel risicomanagement

Beheersing van kapitaal

In 2016 is het financieel beleid aangescherpt. In het financieel beleid van Vitens is als doelstelling ten aanzien van de solvabiliteit het volgende geformuleerd: 'een eigen vermogen minimaal gelijk aan 30% van het balanstotaal' (dit was 25%). Deze primaire doelstelling staat centraal bij de beheersing van de financiële risico's. Ultimo 2016 bedraagt de solvabiliteit 28,1% (2015: 27,5%).

Vitens heeft in haar *treasury* statuut opgenomen dat het renterisico niet groter mag zijn dan 25% van de totale vreemd vermogenspositie. Het renterisico is de som van de renteherzieningen (inclusief rente-instrumenten) en hetgeen nodig is aan nieuwe financiering (schuldvernieuwing) in enig jaar.

Vitens heeft met diverse kredietgevers kredietarrangementen afgesloten. In deze arrangementen worden door de kredietgevers voorwaarden (financiële ratio's) gesteld waaraan Vitens moet voldoen.

In de Drinkwaterwet wordt een maximum gesteld aan de vergoeding over het gemiddeld ter beschikking gestelde vermogen voor de jaren 2016-2017 van 4,2% (2014-2015: 4,8%) en een maximum aan de toegestane solvabiliteit van 70% (2014-2015: 70%).

Vitens heeft in 2016 voldaan aan de financiële ratio's van haar kredietgevers. Vitens heeft in 2016 een voorlopige WACC (*Weighted Average Cost of Capital*) behaald van 4,8%. De definitieve WACC wordt vastgesteld middels het Bedrijfsverslag dat voor 1 oktober 2017 aan het Ministerie van Infrastructuur & Milieu wordt gerapporteerd. De behaalde WACC is boven de gestelde norm van 4,2%. Vitens zal als gevolg hiervan 'de overwinst 2016' van circa € 13 miljoen aan de klant teruggeven door verlaging van de drinkwatertarieven in 2018.

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

Financiële ratio's	Streefwaarden ¹	2016	2015	2014	2013	2012
Solvabiliteit (eigen vermogen / totaal vermogen)	> 20%	28,1	27,5	24,6	25,6	22,9
Solvabiliteit (garantievermogen / totaal vermogen)	> 25%	31,8	31,9	29,7	31,5	29,7
Leverage ratio	> 7%	12,4	13,8	11,8	12,8	12,0
Interest Coverage ratio (EBIT / (rentelasten en -baten + uitbetaald dividend huidig boekjaar))	> 1,0	1,46	1,70	1,52	1,44	1,24
Debt ratio (Rentedragende verplichtingen (exclusief de achtergestelde leningen) / EBITDA)	< 7,0	5,2	4,9	5,2	5,3	5,4
Weighted Average Cost of Capital (WACC) ²	< 4,2%	4,8%	5,1%	4,6%	4,8%	4,5%

1. De streefwaarden betreffen de door de kredietgevers gestelde voorwaarden voor de diverse kredietarrangementen.

2. De streefwaarde wordt eens in de twee jaar door het Ministerie van Infrastructuur & Milieu vastgesteld. Voor de jaren 2016 en 2017 bedraagt de WACC 4,2% (voor de jaren 2014 en 2015 4,8%).

Berekeningswijze financiële ratio's en gebruikte afkortingen

Solvabiliteit (eigen vermogen): eigen vermogen x 100% gedeeld door het balanstotaal.

Solvabiliteit (garantievermogen): (eigen vermogen + achtergestelde leningen) x 100% gedeeld door het balanstotaal.

Leverage: netto operationele kasstroom gedeeld door rentedragende schulden (inclusief de achtergestelde leningen).

EBIT: bedrijfsresultaat plus resultaat joint ventures en geassocieerde deelnemingen.

EBITDA: EBIT plus afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen.

WACC: bedrijfsresultaat plus bijdrage buitenlandse activiteiten ten behoeve van bevordering van een goede drinkwatervoorziening gedeeld door het gemiddelde balanstotaal.

Financiële risico's worden binnen Vitens beheerd door de *treasury*commissie die onder toezicht staat van de directie. Belangrijke doelstellingen uit het *treasury*beleid zijn het waarborgen van een blijvende toegang tot de kapitaalmarkt, het beheersen van financiële risico's, het realiseren van zo laag mogelijke kosten en het zekerstellen van voldoende liquiditeit.

Vitens is onderhevig aan de volgende financiële risico's: marktrisico (inclusief prijsrisico, valutarisico en interestrisico), kredietrisico en liquiditeitsrisico.

Marktrisico

(i) Prijsrisico

Onder prijsrisico wordt verstaan: het risico van waardemutaties als gevolg van veranderingen in marktprijzen.

Reële waarde van financiële activa en verplichtingen in miljoenen euro's	Boekwaarde		Reële waarde	
	2016	2015	2016	2015
Activa				
Handels- en overige vorderingen	50,5	30,4	50,5	30,4
Langlopende financiële activa	2,8	4,9	2,7	4,4
Vooruitgefactureerde bedragen	0,4	0,9	0,4	0,9
Verplichtingen				
Achtergestelde geldleningen	62,9	75,5	64,2	77,3
Langlopende geldleningen	865,5	907,6	994,8	1.033,0
Handelsschulden en overige te betalen posten	48,1	45,1	48,1	45,1
Nog te ontvangen facturen	7,5	8,5	7,5	8,5
Rentedragende verplichtingen	48,3	9,5	48,3	9,5
Kortlopende overige financiële verplichtingen	51,8	48,9	51,8	48,9

In bovenstaande tabel staan de reële waarden van de financiële activa en

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

verplichtingen. De derivaten zijn hierin niet vermeld aangezien deze tegen reële waarde op de balans worden verantwoord.

De reële waarden van de financiële activa en verplichtingen zijn als volgt bepaald:

1. Handels- en overige vorderingen en vooruitgefactuurde bedragen: gezien de korte doorlooptijd van deze vorderingen is de reële waarde overeenkomstig de boekwaarde.
2. Langlopende financiële activa: deze post betreft een verstrekte lening ten behoeve van financiering van het wagenpark en hypothecaire leningen aan (oud-) werknemers. De reële waarden hiervan zijn bepaald door het contant maken van de toekomstige kasstromen.
3. Achtergestelde en langlopende geldleningen: de reële waarden hiervan zijn bepaald door het contant maken van de toekomstige kasstromen tegen de voor Vitens van toepassing zijnde *yield* rentecurve per 31 december.
4. Handelsschulden en overige te betalen posten, nog te ontvangen facturen, rentedragende verplichtingen en kortlopende overige financiële verplichtingen: de reële waarde van de genoemde posten is gezien de korte doorlooptijd overeenkomstig de boekwaarde.
5. Rentedragende verplichtingen: de reële waarde van de rentedragende verplichtingen is overeenkomstig de boekwaarde.

(ii) Valutarisico

Dit betreft het risico dat de waarde van een financieel instrument verandert als gevolg van fluctuaties van valutakoersen. Vitens Evides International B.V. is een joint venture van Vitens en Evides N.V. en voert projecten uit in ontwikkelingslanden met als doel verbetering van de watervoorziening. Vitens Evides International B.V. alsook haar dochtermaatschappijen/ deelnemingen hanteren de euro als functionele valuta. Eventuele koersverschillen worden per transactie berekend en ten gunste/ ten laste gebracht van de winst- en verliesrekening. Vitens loopt zelf geen valutarisico over haar activiteiten omdat alle bedrijfsactiviteiten plaatsvinden binnen Nederland.

(iii) Interestrisko

In het kader van de normale bedrijfsuitoefening maakt Vitens gebruik van derivaten (*interest rate swaps*) om renterisico's te beperken. Het doel van dit beheer is de invloed

van veranderingen in rentetarieven op de resultaten te beperken. Derivaten worden gebruikt om de leningenportefeuille te sturen op het gewenste risicoprofiel. Deze instrumenten worden niet gebruikt voor speculatieve of handelsdoeleinden. Vitens heeft in het *treasurystatuut* opgenomen dat maximaal over 25% van het totaal vreemd vermogen (exclusief achtergestelde geldleningen) renterisico mag worden gelopen. Ultimo 2016 kwam het aldus berekende renterisico uit op 19,7% (2015: 17,0%). Hiermee is voldaan aan de gestelde norm. Dit betekent dat slechts een klein deel van de leningenportefeuille onderhevig is aan renteschommelingen en dat de invloed op de rentelasten beperkt is.

De bovengenoemde benadering past bij de wens om de beschikbaarheid van de opgenomen financiering zoveel mogelijk overeen te laten komen met de relatief lange levensduur van de activa.

Een eventuele stijging/ daling van de korte termijnrente (driemaands Euribor) van honderd basispunten (1%) betekent voor Vitens een stijging/ daling van de rentekosten van € 1,4 miljoen op jaarbasis (2015: € 1,1 miljoen). De stijging/ daling heeft betrekking op de *roll-over* leningen die niet zijn afgedekt door middel van derivaten en het saldo over de rekening-courant.

Een eventuele daling van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een negatief effect van € 38,4 miljoen op de waarde van de derivaten. Een eventuele stijging van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een positief effect van € 33,1 miljoen op de waarde van de derivaten. Een negatief of positief effect op de waarde van de derivaten resulteert in mutaties in het eigen vermogen.

De rentederivaten zijn gerelateerd aan *roll-over* leningen die op termijn aflopen. Voor een hoofdsom van € 245 miljoen is de looptijd (tot 2027) van de rentederivaten gelijk aan de looptijd van de *roll-over* leningen. Voor een hoofdsom van € 50 miljoen is de looptijd (€ 25 miljoen tot 2042 en € 25 miljoen tot 2043) niet gelijk aan de *roll-over* lening. Gezien de aard van de bedrijfsactiviteiten acht Vitens het waarschijnlijk dat ook voor de periode na het aflopen van de huidige *roll-over* leningen een financieringsbehoefte zal bestaan en ingevuld zal worden die minimaal gelijk is aan de

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

hoofdsom en looptijd van de gerelateerde rentederivaten.

Onderstaande tabel toont de vervaldatum of, indien eerder, de contractuele renteherzieningsdatum van de leningenportefeuille op 31 december 2016. Dit geeft inzicht in de mate waarin Vitens wordt blootgesteld aan wijzigingen in de hoogte van rentepercentages voor financiële verplichtingen.

Interest risico in miljoenen euro's	Effectief rente-percentage	< 6 maanden	6 - 12 maanden	1 - 5 jaar	> 5 jaar	Totaal
Per 31 december 2015						
Achtergestelde geldleningen	3,01%	-	12,6	50,3	12,6	75,5
Bullet en lineaire geldleningen	4,49%	26,0	4,8	149,7	328,2	508,7
Roll-over geldleningen (gekoppeld met 'interest rate swaps', waardoor vastrentende leningen ontstaan)	4,20%	4,5	-	25,0	270,0	299,5
Roll-over geldleningen	0,34%	4,5	52,3	10,9	32,3	100,0
Banken (rekening-courant)	eenmaands EURIBOR	9,5	-	-	-	9,5
Totaal aan financiële verplichtingen		44,5	69,7	235,9	643,1	993,2
Per 31 december 2016						
Achtergestelde geldleningen	2,54%	-	12,6	50,3	-	62,9
Bullet en lineaire geldleningen	4,29%	0,8	29,3	173,7	274,1	477,9
Roll-over geldleningen (gekoppeld met 'interest rate swaps', waardoor vastrentende leningen ontstaan)	4,19%	-	-	25,0	270,0	295,0
Roll-over geldleningen	0,12%	-	2,3	9,1	81,8	93,2
Banken (rekening-courant)	eenmaands EURIBOR	48,3	-	-	-	48,3
Totaal aan financiële verplichtingen		49,1	44,2	258,1	625,9	977,3

Kredietrisico

Vitens is onderhevig aan debiteurenrisico's in het geval dat klanten niet kunnen voldoen aan hun verplichtingen. Ultimo 2016 bedraagt het debiteurensaldo waarover dit risico wordt gelopen € 40,8 miljoen (2015: € 22,3 miljoen), zie noot [4].

De overige kortlopende vorderingen € 11,3 miljoen (2015: € 10,3 miljoen) bestaan uit vorderingen op meelifters € 1,3 miljoen (2015: € 1,2 miljoen), belastingen en premies sociale verzekeringen € 1,3 miljoen (2015: € 1,5 miljoen), vooruitbetaalde kosten € 0,4 miljoen (2015: € 0,9 miljoen) en nog te ontvangen opbrengsten € 8,6 miljoen (2015: € 6,7 miljoen). Op de vorderingen van meelifters en van de belastingen en sociale premies loopt Vitens geen kredietrisico.

Vitens heeft geen significante concentraties van kredietrisico.

Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico bestaat uit het risico dat Vitens niet of niet tijdig aan financiële middelen kan komen om te voldoen aan haar verplichtingen. Om dit risico te minimaliseren, beoordeelt Vitens regelmatig de verwachte en potentiële kasstromen over een tijdshorizon van meerdere jaren. Tevens wordt jaarlijks een gedetailleerde liquiditeitsprognose opgesteld om eventuele schommelingen in de liquiditeitsbehoefte tijdig te kunnen onderkennen en eventueel gepaste actie te ondernemen.

Per 31 december 2016 beschikt Vitens over een rekening-courantfaciliteit tot een bedrag van € 75 miljoen, een kasgeldfaciliteit tot een bedrag van € 55 miljoen (hiervan betreft € 25 miljoen een ongecommiteerde faciliteit), een langlopende kredietfaciliteit van € 90 miljoen (faciliteit van € 300 miljoen, waarvan € 210 miljoen is afgeroepen in de periode 2006-2014) en een langlopende kredietfaciliteit van € 100 miljoen (faciliteit van € 150 miljoen, waarvan € 50 miljoen is afgeroepen in de periode 2016).

3.12 Overige toelichting op de geconsolideerde jaarrekening

De contractueel overeengekomen (niet gediscoteerde) betalingen op financiële verplichtingen worden weergegeven in de onderstaande tabel.

Liquiditeitsrisico in miljoenen euro's	< 1 jaar	1 - 5 jaar	> 5 jaar
Langlopende financiële verplichtingen berekenen incl. rente			
Achtergestelde geldleningen	13,8	52,4	-
Bullet en lineaire geldleningen	50,4	234,6	366,9
Roll-over leningen	2,0	36,1	353,8
Derivaten	12,7	46,8	63,7
Langlopende overige financiële verplichtingen	17,4	27,7	9,5
Totaal langlopende financiële verplichtingen	96,3	397,6	793,9
Kortlopende financiële verplichtingen			
Handelsschulden en overige te betalen posten	48,1	-	-
Nog te ontvangen facturen	7,5	-	-
Rentedragende verplichtingen	48,3	-	-
Kortlopende overige financiële verplichtingen	51,8	-	-
Totaal kortlopende financiële verplichtingen	155,7	-	-
Totaal langlopende en kortlopende financiële verplichtingen	252,0	397,6	793,9

Vitens loopt ook liquiditeitsrisico inzake bijstortingsverplichtingen uit hoofde van negatieve marktwaarde van derivaten. Per 31 december 2016 heeft Vitens geen bijstortingen hoeven te verrichten.

Met een partij heeft Vitens een derivaat afgesloten, waarbij een bijstorting kan plaatsvinden boven een bepaalde negatieve marktwaarde (de *threshold*). Vitens heeft hierbij één derivaat afgesloten met een waarde van € 25 miljoen. De negatieve marktwaarde per 31 december 2016 bedraagt € 9,8 miljoen (2015: € 6,9 miljoen; *threshold* bedraagt € 20 miljoen). Een eventuele daling van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een negatief effect van € 7,7 miljoen op de waarde van het derivaat. Een eventuele stijging van de rentecurve ten opzichte van 31 december 2016 van honderd basispunten (1%) heeft een positief effect van € 6 miljoen op de waarde van het derivaat.

[29] Saldering van financiële activa en financiële verplichtingen

Ultimo 2015 en 2016 heeft Vitens geen financiële activa en financiële verplichtingen gesaldeerd in de balans opgenomen. Eveneens is geen sprake van voorwaardelijke rechten tot saldering die zouden kunnen leiden tot gesaldeerde afwikkeling van financiële activa en financiële verplichtingen.

3.13 Enkelvoudige jaarrekening

Enkelvoudige balans per 31 december

Activa

In miljoenen euro's	31-12-2016	31-12-2015
Vaste activa		
Materiële vaste activa	1.672,5	1.673,1
[30] Investerings in dochterondernemingen	1,1	1,1
[30] Investerings in geassocieerde deelnemingen en joint ventures	5,3	5,1
Overige financiële vaste activa	2,8	4,9
	1.681,7	1.684,2
Vlottende activa		
[31] Handels- en overige vorderingen	51,0	31,4
Vaste activa aangehouden voor verkoop	6,8	-
Totaal activa	1.739,5	1.715,6

Passiva

In miljoenen euro's	31-12-2016	31-12-2015
[32] Eigen vermogen		
Aandelenkapitaal	5,8	5,8
Agioreserve	147,2	147,2
Herwaarderingsreserve derivaten	-98,3	-89,3
Herwaarderingsreserve IFRS-transitie	28,0	30,6
Overige reserves	357,9	322,0
Resultaat boekjaar	48,5	55,4
	489,1	471,7
Verplichtingen		
Voorzieningen		
[33] Voorzieningen personeelsbeloningen	4,7	6,5
Overige voorzieningen	0,3	1,2
	5,0	7,7
Langlopende verplichtingen		
Egalisatierekening bijdragen van derden	61,8	50,6
Rentedragende verplichtingen	883,4	878,4
Derivaten	98,3	89,3
	1.043,5	1.018,3
[34] Kortlopende verplichtingen	201,9	217,9
Totaal Passiva	1.739,5	1.715,6

3.13 Enkelvoudige jaarrekening

Enkelvoudige winst- en verliesrekening

In miljoenen euro's	2016		2015	
Eigen resultaat (excl. deelnemingen) na belastingen	48,5		55,4	
Resultaat deelnemingen na belastingen	-		-	
Netto resultaat	48,5		55,4	

Noten in de linkermarge van tabellen verwijzen naar de toelichtingen in § 3.14.

3.14 Toelichting op de enkelvoudige jaarrekening

Waarderingsgrondslagen voor de enkelvoudige jaarrekening

De enkelvoudige jaarrekening van Vitens is opgesteld volgens de bepalingen Titel 9 Boek 2 BW met uitzondering van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling zoals onderstaand toegelicht.

De gebruikte waarderingsgrondslagen zijn grotendeels dezelfde als die gebruikt worden voor de geconsolideerde jaarrekening volgens de bepalingen van artikel 362 lid 8 Titel 9 Boek 2 BW, waarbij investeringen in dochtermaatschappijen worden verantwoord tegen de nettovermogenswaarde van de activa volgens de *equity* methode. De enkelvoudige winst- en verliesrekening van Vitens is op grond van artikel 402 Titel 9 Boek 2 BW op vereenvoudigde wijze opgesteld.

Vitens hanteert als grondslagen voor waardering en resultaatbepaling de *International Financial Reporting Standards* (IFRS) zoals aanvaard binnen de Europese Unie. Voor de grondslagen wordt verwezen naar de 'Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling van de geconsolideerde jaarrekening'.

De balansposten kantoorgebouwen, dienstwoningen, vaste activa aangehouden voor verkoop en derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde. Als gevolg van de toepassing van Titel 9 Boek 2 BW wordt voor het effect van reële-waardemutaties op het vermogen een herwaarderingsreserve gevormd.

Voor de overige toelichtingen wordt verwezen naar de geconsolideerde jaarrekening (zie § 3.8).

[30] Investerings in deelnemingen

In miljoenen euro's	Investerings in dochtermaatschappijen	Investerings in geassocieerde deelnemingen en joint ventures	Totaal
Boekwaarde per 1 januari 2015	1,1	5,9	7,0
Mutaties 2015			
Aandeel in resultaat	-	-0,1	-0,3
Ontvangen van deelnemingen	-	-0,7	-2,0
Resultaat boekjaar	-	-	-
Totaal mutaties	-	-0,8	-0,8
Boekwaarde per 31 december 2015	1,1	5,1	6,2
Mutaties 2016			
Aandeel in resultaat	-	0,2	0,2
Ontvangen van deelnemingen	-	-	-
Resultaat boekjaar	-	-	-
Totaal mutaties	-	0,2	0,2
Boekwaarde per 31 december 2016	1,1	5,3	6,4

Deelnemingen in dochtermaatschappijen worden gewaardeerd tegen nettovermogenswaarde, die is bepaald op basis van IFRS-grondslagen zoals toegepast in de geconsolideerde jaarrekening.

3.14 Toelichting op de enkelvoudige jaarrekening

[31] Handels- en overige vorderingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Handelsdebiteuren	40,8	22,3
Waardevermindering van debiteuren	-1,5	-1,3
Meelifters	1,3	1,2
Nettohandelsvorderingen	40,6	22,2
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1,3	1,5
Vooruitgefactureerde bedragen	0,4	0,9
Vorderingen op groepsmaatschappijen	0,1	0,1
Overlopende activa	8,6	6,7
Totaal	51,0	31,4

[32] Eigen vermogen

In miljoenen euro's	2016	2015
Stand per 1 januari	471,7	421,2
Mutaties		
Resultaat boekjaar	48,5	55,4
Mutatie herwaarderingsreserve derivaten	-9,0	12,0
Vrijval herwaarderingsreserve dienstwoningen	0,0	-0,1
Mutatie herwaarderingsreserve IFRS-transitie	-2,6	-2,6
Mutatie algemene reserve	2,6	2,6
Dividenduitkering gewone aandelen	-22,1	-16,8
Totaal mutaties	17,4	50,5
Stand per 31 december	489,1	471,7

De herwaarderingsreserve derivaten betreft de negatieve marktwaarde derivaten van € 98,3 miljoen (2015: € 89,3 miljoen), zie noot [11].

De herwaarderingsreserve IFRS-transitie is gevormd voor de waardevermeerdering in 2006 op de transport- en hoofdleidingen. Hierbij is uitgegaan van een gewogen gemiddelde ouderdom (of investeringsjaar) van veertig jaar waardoor de herwaarderingsreserve op de transport- en hoofdleidingen in de komende tien jaar zal aflopen naar nihil. De herwaarderingsreserve IFRS-transitie zal over negentien jaar nihil zijn.

Voor een overige toelichting op het eigen vermogen wordt verwezen naar de geconsolideerde jaarrekening, zie noot [6].

[33] Voorzieningen personeelsbeloningen

Voor het mutatieoverzicht van de voorzieningen personeelsbeloningen wordt verwezen naar de geconsolideerde jaarrekening, zie noot [12].

[34] Kortlopende verplichtingen

In miljoenen euro's	2016	2015
Handelsschulden en overige te betalen posten	48,3	45,0
Aflossingsverplichtingen over langlopende verplichtingen	45,0	104,7
Belastingverplichtingen	13,9	13,5
Rentedragende verplichtingen	49,5	10,7
Korte termijn personeelsbeloningen	28,1	26,8
Nog te ontvangen facturen	7,5	8,5
Overlopende passiva	9,6	8,7
Totaal	201,9	217,9

[35] Bezoldiging directie en commissarissen

Op grond van artikel 1.3, eerste lid, onderdeel d Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT van 15 november 2012) is Vitens gehouden bij de samenstelling van onderstaande verantwoording rekening te houden met de verplichtingen zoals gesteld in de wet.

3.14 Toelichting op de enkelvoudige jaarrekening

Bezoldiging directie

De managementverantwoordelijkheid van Vitens ligt bij de directie. De Raad van Commissarissen draagt verantwoordelijkheid voor de bezoldigingsstructuur van de directie. De bezoldiging bestaat uit een basissalaris, pensioen, sociale lasten en overige onkostenvergoedingen en voldoet aan de vereisten van de Wet normering topinkomens (WNT en WNT2). De opsplitsing is hieronder vermeld.

Bezoldiging topfunctionarissen en gewezen topfunctionarissen - met dienstbetrekking (in euro's)								
Naam	Beloning (WNT)	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoedingen (WNT)	Voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn (WNT)	Totale bezoldiging 2016 WNT	Overige bezoldigingscomponenten (geen onderdeel WNT)	Totale bezoldiging 2016	Totale bezoldiging 2015 WNT	Totale bezoldiging 2015
L.C.A. Declercq (Voorzitter)	203.776	7.997	16.458	228.231	4.824	233.055	228.231	238.155
drs. W.H.J. Oding (Lid directie)	182.163	9.537	15.726	207.426	5.788	213.214	207.426	216.318
Totaal	385.939	17.534	32.184	435.657	10.612	446.269	435.657	454.473

Bovenstaande topfunctionarissen hadden in 2015 (365 dagen) en 2016 (366 dagen) een fulltime dienstverband. Voor beide topfunctionarissen is de overgangsregeling uit de WNT2 van toepassing.

Bezoldigingsbeleid directie

De Algemene Vergadering van Aandeelhouders heeft ter vergadering van 30 april 2015 ingestemd met het vernieuwde 'bezoldigingsbeleid directie'. Dit bezoldigingsbeleid is in lijn met de bepalingen uit de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (de WNT). Per 1 januari 2015 is sprake van een aanpassing van de WNT in verband met de verlaging van het wettelijke bezoldigingsmaximum van 130% naar 100% van de bezoldiging van een minister (Wet verlaging bezoldigingsmaximum, WNT2). De huidige bezoldiging past binnen de geldende overgangsregeling WNT2. De overgangsregeling loopt tot en met 2018. Na 2018 wordt

de bezoldiging in drie jaar tijd afgebouwd. Aan de directieleden zijn geen leningen, voorschotten en garanties verstrekt.

Bezoldiging commissarissen

De bezoldiging van de leden van de Raad van Commissarissen (RvC) bestaat uit vacatiegeld, een onkostenvergoeding en bijdrage ZVW.

Bezoldiging topfunctionarissen & gewezen topfunctionarissen - zonder dienstbetrekking (in euro's)							
Naam	Vacatiegeld	Onkosten vergoeding	Totale bezoldiging 2016 WNT	Bijdrage ZVW	Totale bezoldiging 2016	Totale bezoldiging 2015	In functie (in dagen)
mr. B. Staal ¹	25.850	1.000	26.850	-	26.850	25.350	366
ir. C.J. Rameau MBA ²	17.900	-	17.900	1.208	19.108	17.998	366
ir. T.A. de Man ²	17.900	-	17.900	1.208	19.108	17.998	366
drs. M.C.J. Poulussen MSM ²	17.900	-	17.900	1.208	19.108	17.998	366
drs. E.A. de Groot ³	17.900	-	17.900	1.208	19.108	1.501	366
ir. T. Menssen MBA ⁴	-	-	-	-	-	15.491	-
Totaal	97.450	1.000	98.450	4.832	103.282	96.336	

1. Voorzitter RvC.
2. Lid RvC.
3. Lid RvC vanaf november 2015.
4. Lid RvC tot 26 november 2015.

In de aandeelhoudersvergadering van 26 november 2015 is ir. T. Menssen afgetreden als lid RvC en is drs. E.A. de Groot benoemd als lid RvC.

Het bezoldigingsbeleid Raad van Commissarissen is aangepast aan de per 1 januari 2013 in werking getreden Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en de per 1 januari 2015 in werking getreden WNT2. De Algemene Vergadering van Aandeelhouders heeft ter vergadering van 30 april 2015 het vernieuwde bezoldigingsbeleid RvC goedgekeurd.

3.14 Toelichting op de enkelvoudige jaarrekening

[36] Accountantskosten

Overeenkomstig artikel 2:382a BW wordt in deze noot een toelichting gegeven op de accountantskosten die betrekking hebben op de ontvangen diensten van de accountantsorganisatie in 2016. Deze bestaan uit de controle van de jaarrekening € 225 duizend (2015: € 190 duizend) en voor andere controlewerkzaamheden € 19 duizend (2015: € 13 duizend).

Zwolle, 22 maart 2017

Raad van Commissarissen

mr. B. Staal (voorzitter)

ir. C.J. Rameau (vicevoorzitter)

ir. Th.A. de Man

drs. M.C.J. Poulussen MSM

drs. E.A. de Groot

Directie

L.C.A. Declercq MSc

drs. W.H.J. Odding

3.15 Overige gegevens

Winstbestemming

De statutaire bepalingen ten aanzien van de winstbestemming luiden als volgt:

De gebruikte waarderingsgrondslagen zijn grotendeels dezelfde als die gebruikt worden voor de geconsolideerde jaarrekening volgens de bepalingen van artikel 362 lid 8 Titel 9 Boek 2 BW, waarbij investeringen in dochtermaatschappijen worden verantwoord tegen de nettovermogenswaarde van de activa volgens de *equity* methode. De vennootschappelijke winst- en verliesrekening van Vitens is op grond van artikel 402 Titel 9 Boek 2 BW op vereenvoudigde wijze opgesteld.

34.1

Het dividendbeleid wordt vastgesteld, en kan worden gewijzigd, bij besluit van de directie dat is goedgekeurd door de Raad van Commissarissen en de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Met inachtneming van het aldus goedgekeurde dividendbeleid wordt jaarlijks door de directie, onder goedkeuring van de Raad van Commissarissen, vastgesteld welk deel van de winst wordt gereserveerd en welk deel wordt uitgekeerd.

34.2

Uitkering van winst geschiedt na de vaststelling van de jaarrekening waaruit blijkt dat zij geoorloofd is.

34.3

De algemene vergadering kan op voorstel van de directie dat is goedgekeurd door de Raad van Commissarissen besluiten tot uitkering van interim-dividend en tot uitkeringen ten laste van een reserve van de vennootschap.

34.4

Uitkeringen op aandelen kunnen slechts plaats hebben tot ten hoogste het bedrag van het uitkeerbare eigen vermogen en, indien het een tussentijdse uitkering betreft, aan deze vereiste is voldaan blijktens een tussentijdse vermogensopstelling als bedoeld in artikel 2:105 lid 4 van het BW. De vennootschap legt de vermogensopstelling ten kantore van het Handelsregister neer binnen acht dagen na de dag waarop het besluit tot uitkering wordt bekendgemaakt.

34.5

De vordering van een aandeelhouder tot een uitkering op aandelen verjaart door een tijdsverloop van vijf jaren. De directie stelt de aandeelhouders voor het resultaat na belastingen als volgt te bestemmen (goedgekeurd door de Raad van Commissarissen op 22 maart 2017): betaling van dividend op gewone aandelen ad € 19,4 miljoen en het restant ad € 29,1 miljoen toevoegen aan de overige reserves. Dit is conform het dividendbeleid.

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de Algemene Vergadering en de Raad van Commissarissen van Vitens N.V.

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel:

- geeft de in dit jaarverslag opgenomen geconsolideerde jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Vitens N.V. op 31 december 2016 en van het resultaat en de kasstromen over 2016, in overeenstemming met de *International Financial Reporting Standards* zoals aanvaard binnen de Europese Unie (EU-IFRS) en met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW);
- geeft de in dit jaarverslag opgenomen enkelvoudige jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Vitens N.V. op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW en de bepalingen bij en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016 van Vitens N.V. te Zwolle ('de vennootschap') gecontroleerd. De jaarrekening omvat de geconsolideerde jaarrekening van Vitens N.V. en haar dochtermaatschappijen (samen: 'de groep'), en de enkelvoudige jaarrekening.

De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit:

- de geconsolideerde balans per 31 december 2016;
- de volgende overzichten over 2016: de geconsolideerde winst- en verliesrekening, het geconsolideerde overzicht van overig totaalresultaat, het geconsolideerde mutatieoverzicht eigen vermogen en het geconsolideerde kasstroomoverzicht;
- de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De enkelvoudige jaarrekening bestaat uit:

- de enkelvoudige balans per 31 december 2016;
- de enkelvoudige winst- en verliesrekening over 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de geconsolideerde jaarrekening is EU-IFRS en de relevante bepalingen uit Titel 9 Boek 2 BW en het stelsel dat is gebruikt voor het opmaken van de enkelvoudige jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW en de bepalingen bij en krachtens de WNT.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en de Regeling controleprotocol WNT 2016 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Vitens N.V. zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij *assurance*-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onze controle-aanpak

Samenvatting en context

Vitens N.V. is een drinkwaterbedrijf waarvan de belangrijkste activiteiten bestaan uit: het oppompen van grondwater, het zuiveringsproces hiervan en de distributie van drinkwater. De groep bestaat uit verschillende groepsonderdelen en daarom hebben wij de reikwijdte en aanpak van de groepscontrole overwogen zoals uiteengezet in de sectie 'De reikwijdte van onze groepscontrole'. We hebben in het bijzonder aandacht

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

besteed aan de gebieden die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsactiviteiten van de vennootschap.

Wij ontwerpen onze controle-aanpak door het bepalen van materialiteit en het identificeren en inschatten van het risico van materiële afwijkingen in de jaarrekening. Wij besteden bijzondere aandacht aan die gebieden waar de directie subjectieve schattingen heeft gemaakt, bijvoorbeeld bij significante schattingen waarbij veronderstellingen over toekomstige gebeurtenissen worden gemaakt die inherent onzeker zijn zoals de veronderstellingen bij de waardering van de materiële vaste activa, derivaten, debiteuren, voorzieningen en de verantwoording van de netto-omzet als gevolg van over het jaar gespreide meteropnames en afrekeningen.

De groep is in belangrijke mate afhankelijk van de IT-infrastructuur voor de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten. Wij hebben de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking getoetst, voor zover van belang voor onze controlewerkzaamheden van de jaarrekening 2016. Hierbij hebben we interne IT-specialisten betrokken, waarbij we onder meer gebruik hebben gemaakt van data-analyses ten aanzien van transacties en/ of processen.

In § 3.8 van de jaarrekening heeft Vitens N.V. de schattingsposten en de belangrijkste bronnen van schattingsonzekerheid uiteengezet. Vanwege de significante schattingsonzekerheid verbonden aan de opbrengstverantwoording van de drinkwateropbrengsten hebben wij deze aangemerkt als kernpunt zoals uiteengezet in de sectie 'De kernpunten van onze controle'.

Naast eerder genoemd kernpunt in onze controle hebben wij tevens aandacht besteed aan de overschrijving van de WACC van 4,2% (maximale vermogenskostenvoet voor drinkwaterbedrijven) in het boekjaar 2016. Als gevolg van deze overschrijving dient Vitens op grond van de Drinkwaterwet zorg te dragen dat de overschrijving richting consumenten wordt gecompenseerd in de tariefstelling voor het daaropvolgende kalenderjaar. Op basis van de voorlopig berekende WACC van 4,8% heeft Vitens de toekomstige voorwaardelijke verplichting om circa € 13 miljoen te compenseren in de tariefstelling van 2018. De hoogte van de definitieve WACC en de toekomstige

voorwaardelijke verplichting zal worden vastgesteld aan de hand van het Bedrijfsverslag 2016 dat voor 1 oktober 2017 aan het Ministerie van I&M dient te worden gerapporteerd. Deze toekomstige voorwaardelijke verplichting is conform de regelgeving van IFRS terecht niet als verplichting verwerkt in de jaarrekening over 2016. De toelichting met betrekking tot de overschrijving van de WACC is toegelicht in noot 28 in de jaarrekening.

Bij al onze controles besteden wij aandacht aan het risico van het doorbreken van de interne beheersingsmaatregelen door de directie waaronder het evalueren van risico's op materiële afwijkingen als gevolg van fraude op basis van een analyse van mogelijke belangen van de directie.

Wij hebben ervoor gezorgd dat het controleteam over voldoende specialistische kennis en expertise beschikken die nodig zijn voor de controle van een drinkwaterbedrijf. Wij hebben daarom specialisten op het gebied van IT en financiële instrumenten in ons team opgenomen. Alle werkzaamheden bij de groepsonderdelen zijn door hetzelfde controleteam uitgevoerd.

De hoofdlijnen van onze aanpak waren als volgt:

Materialiteit

- Materialiteit: € 4,6 miljoen, gebaseerd op 1,5% van de totale kosten.

Reikwijdte van de controle

- We hebben de controlewerkzaamheden geheel uitgevoerd op het hoofdkantoor van de groep in Zwolle, waarbij de controle vanuit geconsolideerd perspectief is ingericht.

Kernpunt

- Opbrengstverantwoording drinkwateropbrengsten.

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Materialiteit

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip 'materieel belang' wordt toegelicht in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij bepalen kwantitatieve grenzen voor materialiteit. Deze grenzen, als ook de kwalitatieve overwegingen daarbij, helpen ons om de aard, *timing* en omvang van onze controlewerkzaamheden voor de individuele posten en toelichtingen in de jaarrekening te bepalen en om het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel te evalueren.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel als volgt bepaald:

Materialiteit voor de groep	€ 4,6 miljoen (2015: € 4,6 miljoen).
Hoe is de materialiteit bepaald	1,5% van de totale kosten.
De overwegingen voor de gekozen benchmark	We hebben deze, algemeen geaccepteerde, benchmark toegepast op basis van onze analyse van de gemeenschappelijke informatiebehoeften van gebruikers van de jaarrekening. Op basis daarvan zijn wij van mening dat de totale kosten een belangrijk kengetal is voor de financiële prestaties van de vennootschap.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/ of mogelijke afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de Raad van Commissarissen overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 230.000 (2015: € 230.000) rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De reikwijdte van onze groepscontrole

Vitens N.V. staat aan het hoofd van een groep van entiteiten. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening van Vitens N.V..

Van belang hierbij is dat de activiteiten van de groep volledig in Nederland plaatsvinden en dat binnen de groep de bedrijfsprocessen en interne beheersingsmaatregelen centraal zijn ingeregeld en worden gehanteerd. Onze controle is uitgevoerd door één centraal team en is ingericht vanuit een geconsolideerd perspectief, waarbij de groep administratief door ons als één geheel is gezien. Dat betekent dat wij alle voor de geconsolideerde jaarrekening van materieel belang zijnde transactiestromen en financiële posities in de reikwijdte van onze controle hebben betrokken. De consolidatie van de groep en de toelichtingen in de jaarrekening zijn door ons gecontroleerd.

Middels bovengenoemde werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie verkregen met betrekking tot de financiële informatie van de groep om een oordeel te geven over de geconsolideerde jaarrekening.

Het kernpunt van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens de controle van de jaarrekening. De kernpunten hebben wij met de Raad van Commissarissen gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alle risico's en punten die wij tijdens onze controle hebben geïdentificeerd en hebben besproken. Wij hebben de kernpunten beschreven met daarbij een samenvatting van de op deze punten door ons uitgevoerde werkzaamheden.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten of over specifieke elementen van de jaarrekening.

Het kernpunt van onze controle 'Opbrengstverantwoording drinkwateropbrengsten' is door de inherente significante schattingsonzekerheid bij de opbrengstverantwoording van de drinkwateropbrengsten gelijk aan het kernpunt zoals voorgaand jaar door ons is gerapporteerd.

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Kernpunten	Onze controlewerkzaamheden op de kernpunten
<p>Opbrengstverantwoording drinkwateropbrengsten</p> <p>De toelichtingen met betrekking tot de opbrengstverantwoording zijn opgenomen in § 3.8, noot 15 en 27 in de jaarrekening.</p> <p>De netto-omzet uit hoofde van de levering van drinkwater bedraagt per 31 december 2016 € 349 miljoen en vormt daarmee een significante post in de geconsolideerde winst- en verliesrekening (91% van totale bedrijfsopbrengsten).</p> <p>De opbrengstverantwoording van de drinkwateropbrengsten is gebaseerd op het totaal aan derden geleverde hoeveelheid drinkwater (in kubieke meter). Als gevolg van het grote aantal klanten (5,7 miljoen) vinden meteropnames (met name voor consumenten en klein zakelijke klanten) gespreid over het jaar plaats en vindt dientengevolge de (afreken)facturatie ook gespreid over het jaar plaats.</p> <p>Voor alle actieve aansluitingen wordt het werkelijk aantal gefactureerde kubieke meter water toegerekend aan de kalenderjaren. In 2016 is 42% van de levering aan klanten in 2016 gefactureerd aan de hand van een eindafrekening. Voor de periode in het boekjaar waarover de klanten nog geen afrekening hebben ontvangen wordt op basis van historische meterstanden in relatie tot de actuele reinwaterafgifte een schatting gemaakt (omzetsimulatie) voor de periode tussen de laatste eindafrekening en balansdatum. Dit betekent dat per 31 december 2016 € 204 miljoen (58%) van de levering aan klanten in 2016 gebaseerd is op een simulatie van de omzet.</p> <p>Gegeven deze schatting en de inherente mate van schattingsonzekerheid die daaraan is verbonden gecombineerd met de significantie van het bedrag van de geschatte drinkwateropbrengsten ten opzichte van de totale drinkwateropbrengsten over 2016 beschouwen wij dit als een kernpunt in onze controle.</p>	<p>Wij hebben controlewerkzaamheden uitgevoerd op de verantwoorde drinkwateropbrengsten, met specifieke aandacht voor (het proces rondom en het verband tussen) de totale reinwaterafgifte, de volledigheid van de actieve aansluitingen en het NIRG (Niet In Rekening Gebracht in %), de kwaliteit van de omzetschatting, en het facturatieproces.</p> <p>Wij hebben de interne beheersmaatregelen van Vitens omtrent de processen van omzetsimulatie en facturatie in opzet, bestaan en werking getoetst. Wij hebben IT-specialisten ingeschakeld ter validatie van de <i>automated controls</i> in het systeem dat gebruikt wordt voor de omzetsimulatie en facturatie.</p> <p>De volledigheid van de reinwaterafgifte (aantal kubieke meter water op basis waarvan de omzetschatting is uitgevoerd) hebben wij gecontroleerd aan de hand van de primaire registraties van de afdeling 'Centrale Water Verdeling' van de pompstations in het verzorgingsgebied van Vitens.</p> <p>Wij hebben controlewerkzaamheden uitgevoerd op de klantadministratie en hebben vastgesteld dat alle actieve aansluitingen in de omzetsimulatie zijn betrokken door middel van een aansluiting tussen de klantadministratie en de klantgegevens zoals meegenomen in de omzetschatting.</p> <p>De kwaliteit van de omzetsimulatie en derhalve de schatting van de drinkwateropbrengsten per 31 december 2016 hebben wij mede gevalideerd middels een controle op de afloop in 2016 van de schatting per 31 december 2015. Tevens hebben wij het percentage van de aansluitingen dat meerdere jaren opeenvolgend zijn geschat geëvalueerd. Hieruit blijkt een dalende trend waardoor de kwaliteit van de omzetschatting toeneemt.</p> <p>Het NIRG zoals toegelicht in noot 27, hebben wij gebenchmarkt ten opzichte van het NIRG in voorgaande jaren en die binnen de drinkwatersector in Nederland.</p> <p>Tot slot hebben wij de toelichtingen in de jaarrekening beoordeeld.</p>

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, zoals uiteengezet in § 1.1 tot en met § 1.3, § 1.8 en § 1.10, hierna het 'bestuursverslag';
- het corporate governance verslag, zoals uiteengezet in § 1.9, § 1.11 en § 1.12;
- het MVO-verslag, zoals uiteengezet in § 1.4 tot en met § 1.7, § 1.13 tot en met § 1.15 en hoofdstuk 2;
- de overige gegevens in § 3.15 en het overzicht uitstaande aandelen in § 3.17.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- en regelgeving gestelde vereisten

Onze benoeming

Wij zijn op 12 december 2012 benoemd als externe accountant van Vitens N.V. door de Raad van Commissarissen volgens een besluit van de algemene vergadering op 12 december 2012 dat jaarlijks is herbevestigd door de aandeelhouders. Wij zijn nu voor een onafgebroken periode van vier jaar accountant van de vennootschap.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van de directie en de Raad van Commissarissen voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met EU-IFRS en met Titel 9 Boek 2 BW en de bepalingen bij en krachtens de WNT;
- een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de vennootschap in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

De Raad van Commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen.

De materialiteit beïnvloedt de aard, *timing* en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Groningen, 22 maart 2017
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

A.L. Koops-Aukes RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van Vitens N.V.

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, de Regeling Controleprotocol WNT 2016, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vennootschap.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten.

3.16 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen bepaald om te waarborgen dat we voldoende controlewerkzaamheden verrichten om in staat te zijn een oordeel te geven over de jaarrekening als geheel. Bepalend hierbij zijn de geografische structuur van de groep, de omvang en/ of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten, de bedrijfsprocessen en interne beheersingsmaatregelen en de bedrijfstak waarin de vennootschap opereert. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de Raad van Commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en *timing* van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan de Raad van Commissarissen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening vanuit alle zaken die wij met de Raad van Commissarissen hebben besproken. Wij beschrijven deze zaken in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang is van het maatschappelijk verkeer.

3.17 Overzicht uitstaande aandelen

Nr.	Aandeelhouder	Gewone aandelen	Percentage
1	Provincie Friesland	755.043	13,069%
2	Provincie Gelderland	387.231	6,703%
3	Provincie Overijssel	370.632	6,415%
4	Gemeente Almere	366.175	6,338%
5	Provincie Utrecht	285.896	4,949%
6	Gemeente Utrecht	285.896	4,949%
7	Gemeente Amersfoort	131.691	2,279%
8	Gemeente Dronten	98.457	1,704%
9	Gemeente Lelystad	98.457	1,704%
10	Gemeente Zeewolde	98.457	1,704%
11	Gemeente Hilversum	89.569	1,550%
12	Gemeente Hof van Twente	66.713	1,155%
13	Gemeente Hardenberg	63.007	1,091%
14	Gemeente Nieuwegein	61.246	1,060%
15	Gemeente Steenwijkerland	60.227	1,042%
16	Gemeente Zeist	60.035	1,039%
17	Gemeente Doetinchem	58.752	1,017%
18	Gemeente Stichtse Vecht	58.097	1,006%
19	Gemeente Veenendaal	56.404	0,976%
20	Gemeente Kampen	50.961	0,882%
21	Gemeente Zutphen	50.739	0,878%
22	Gemeente Enschede	46.329	0,802%
23	Gemeente Hengelo (Ov)	46.329	0,802%
24	Gemeente Zwolle	46.329	0,802%
25	Gemeente Woerden	45.042	0,780%
26	Gemeente Soest	44.542	0,771%
27	Gemeente Dinkelland	43.085	0,746%
28	Gemeente Tiel	42.728	0,740%
29	Gemeente De Bilt	41.879	0,725%
30	Gemeente Almelo	41.696	0,722%
31	Gemeente Raalte	41.696	0,722%
32	Gemeente Rijssen-Holten	41.696	0,722%
33	Gemeente De Ronde Venen	40.426	0,700%

Nr.	Aandeelhouder	Gewone aandelen	Percentage
34	Gemeente Wijchen	40.058	0,693%
35	Gemeente Oude IJsselstreek	40.057	0,693%
36	Gemeente Twenterand	39.379	0,682%
37	Gemeente Houten	38.490	0,666%
38	Gemeente Zwartewaterland	38.453	0,666%
39	Gemeente Meppel	37.526	0,650%
40	Gemeente Lingewaard	37.387	0,647%
41	Gemeente Utrechtse Heuvelrug	36.554	0,633%
42	Gemeente Dalfsen	34.746	0,601%
43	Gemeente Epe	34.717	0,601%
44	Gemeente Nijkerk	34.717	0,601%
45	Gemeente Overbetuwe	34.717	0,601%
46	Gemeente Zevenaar	34.717	0,601%
47	Gemeente Montferland	34.716	0,601%
48	Gemeente Noordoostpolder	32.430	0,561%
49	Gemeente Winterswijk	32.046	0,555%
50	Gemeente Lochem	32.045	0,555%
51	Gemeente IJsselstein	31.228	0,541%
52	Gemeente Hellendoorn	30.113	0,521%
53	Gemeente Oldenzaal	30.113	0,521%
54	Gemeente Deventer	28.260	0,489%
55	Gemeente Olst-Wijhe	27.797	0,481%
56	Gemeente Culemborg	26.705	0,462%
57	Gemeente Duiven	26.705	0,462%
58	Gemeente Westerveld	25.944	0,449%
59	Gemeente Leusden	25.902	0,448%
60	Gemeente Borne	25.480	0,441%
61	Gemeente Losser	25.480	0,441%
62	Gemeente Baarn	24.207	0,419%
63	Gemeente Beuningen	24.035	0,416%
64	Gemeente Buren	24.035	0,416%
65	Gemeente Ermelo	24.035	0,416%
66	Gemeente Geldermalsen	24.035	0,416%

3.17 Overzicht uitstaande aandelen

Nr.	Aandeelhouder	Gewone aandelen	Percentage
67	Gemeente Haaksbergen	24.035	0,416%
68	Gemeente Nunspeet	24.035	0,416%
69	Gemeente Zaltbommel	24.035	0,416%
70	Gemeente Berkelland	24.034	0,416%
71	Gemeente Ommen	23.164	0,401%
72	Gemeente Wierden	23.164	0,401%
73	Gemeente Brummen	21.364	0,370%
74	Gemeente Maasdriel	21.364	0,370%
75	Gemeente Voorst	21.364	0,370%
76	Gemeente Bronckhorst	21.362	0,370%
77	Gemeente Tubbergen	20.848	0,361%
78	Gemeente Wijk bij Duurstede	20.818	0,360%
79	Gemeente Aalten	18.693	0,324%
80	Gemeente Elburg	18.693	0,324%
81	Gemeente Oost Gelre	18.693	0,324%
82	Gemeente Oldebroek	18.693	0,324%
83	Gemeente Putten	18.693	0,324%
84	Gemeente West Maas en Waal	18.693	0,324%
85	Gemeente Staphorst	18.531	0,321%
86	Gemeente Rhenen	16.461	0,285%
87	Gemeente Bunschoten	16.219	0,281%
88	Gemeente Urk	16.215	0,281%
89	Gemeente Druten	16.023	0,277%

Nr.	Aandeelhouder	Gewone aandelen	Percentage
90	Gemeente Heerde	16.023	0,277%
91	Gemeente Heumen	16.023	0,277%
92	Gemeente Neder- Betuwe	16.023	0,277%
93	Gemeente Westervoort	16.023	0,277%
94	Gemeente Berg en Dal	13.352	0,231%
95	Gemeente Bunnik	13.314	0,230%
96	Gemeente Montfoort	11.861	0,205%
97	Gemeente Lopik	11.619	0,201%
98	Gemeente Doesburg	10.682	0,185%
99	Gemeente Hattern	10.682	0,185%
100	Gemeente Lingewaal	10.682	0,185%
101	Gemeente Woudenberg	9.683	0,168%
102	Gemeente Oudewater	9.199	0,159%
103	Gemeente Wijdmeren	8.956	0,155%
104	Gemeente Eemnes	7.988	0,138%
105	Gemeente Scherpenzeel	7.746	0,134%
106	Gemeente Renswoude	4.389	0,076%
107	Provincie Flevoland	4.316	0,075%
108	Gemeente Sudwest Fryslan	1.000	0,017%
109	Gemeente Tytsjerksteradiel	200	0,003%
110	Gemeente Apeldoorn	1	0,000%
	Totaal	5.777.247	100,000%